

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Філософський факультет
Кафедра логіки

Дослідження неідеальних засад мови: межі розширюються

Exploring the non-ideal foundations of language: boundaries are expanding

Кваліфікаційна робота за освітньо-науковою програмою «**Філософія**»
за спеціальністю **033 Філософія**
на здобуття освітнього ступеню магістра філософії

Студент-виконавець:
Шкурко Дмитро Вадимович

2 курс магістратура
денна форма навчання
спеціальність 033 «філософія»
ОПП «Філософія»

Науковий керівник:
Алексюк Ігор Анатолійович,
к.ф.н., доцент

(підпис)

Допущено до захисту:
Зав. кафедри логіки,
доктор філософських наук, професор
Хоменко Ірина Вікторівна

(підпис)

КИЇВ - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТРИ ЗАСНОВНИКИ ІДЕАЛЬНИХ ЗАСАД МОВИ: ЛЬЮЇС, ГРАЙС, СТАЛНАКЕР	7
1.1. Ідеальні основи мови у напрацюваннях Льюїса	7
1.2. Пол Грайс і його розвідки про ідеальні основи мови	16
1.3. Сталнакерівські роздуми про ідеальні підвалини мови	28
Висновки до розділу	40
РОЗДІЛ 2. НЕІДЕАЛЬНІ ЗАСАДИ МОВИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	42
2.1. Важливість теорії значення для неідеальних основ мови	44
2.2. Прагматика і неідеальні основи мови	47
2.3. Неідеальні засади мови та метасемантика	56
Висновки до розділу	65
РОЗДІЛ 3. ЧИ ПОТРІБНО РОБИТИ РОЗРІЗЕННЯ МІЖ ІДЕАЛЬНИМИ ТА НЕІДЕАЛЬНИМИ ОСНОВАМИ МОВИ	67
Висновки до розділу	87
ВИСНОВКИ	88
СПИСКО ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ	91

ВСТУП

Актуальність дослідження. Незважаючи на технічний прогрес, який все ще продовжується навіть і не такими швидкими темпами, людство все ще не змогло створити абсолютно нову концепцію, яка б замінила нам мову та спілкування. Можна звісно зробити припущення що смартфони та введення ШІ дає можливість спілкуватися за допомогою альтернатив (ті ж самі смайли чи емоджі), однак ця концепція аж занадто відірвана від реальності і більш нагадує часи архаїки. Однак ми все ж таки живемо не в часи архаїки, а в 21 столітті, епосі неймовірних технічних вдосконалень і повернення до архаїчної комунікації буде виглядати доволі смішним. А от мова, не дивлячись на її різноманіття, все ще залишається доволі таємничою сферою нашого буття і навіть всі ті дослідження, які існують на сьогоднішній день, все ще не пролили абсолютне світло на те, що ми називаємо мова.

Мова, яку часто вважають наріжним каменем людської комунікації та пізнання, зазвичай розглядається в ідеалізованій системі, що характеризується ясністю, точністю та універсальністю. Однак ця ідеалізована перспектива випускає з уваги притаманні мові складнощі та неоднозначності, які лежать в основі формування та функціонування мови. Також мова виконує достатню велику кількість складних соціальних функцій, деякі з них були кооперативними, а деякі – конфліктні.

Мова не є нейтральним інструментом комунікації, а радше засобом встановлення та підтримки соціальних відносин і владних структур. Таким чином, мовні практики можуть мати значні наслідки для соціальної нерівності, дискримінації та маргіналізації. Лінгвістичні маркери, такі як акцент, діалект і стиль мовлення, можуть впливати на те, як людей сприймають і ставляться до них у різних контекстах. Вивчаючи аспекти використання мови, є можливість краще зрозуміти механізми соціальної нерівності і працювати над створенням більш справедливих мовних практик.

За останні кілька десятиліть філософи мови дедалі більше займаються дослідженнями соціальних і політичних питань. Від впливової праці Рей Ленгтон про іллокутивне замовчування 1990-х років до новаторської роботи Саллі Гаслангер про концептуальну інженерію 2000-х років і до "Довідника з соціальної та політичної філософії мови" видавництва Routledge 2022 року - є спокуса сказати, що ці та інші праці становлять зростаючу тенденцію або рух. Можливо, на знак визнання цього нерідко такі праці називають "неідеальною філософією мови".

Більшість цих робіт, однак, проводилася в межах теорії мовленнєвих актів та семантики/прагматики окремих типів висловлювань, таких як образи чи узагальнення, або була пов'язана з активним проектом зміни наших нинішніх лінгвістичних репрезентацій.

Ідеальні теорії приймають моделі соціального світу, які не визнають системного гноблення; це робить їх систематично неточними. У деяких теоріях мови прийняття такої моделі призводить до систематичної неточності описів і пояснень теорії. Неідеальні теорії мають на меті виправити систематичні неточності, виявлені в ідеальних теоріях.

Можна також говорити про те, що межі дослідження у сфері людської комунікації починають розширюватися, і на це вказує зацікавленість у дослідженні неідеальної мови. До того, як вчені почали цікавитися даним напрямком, людська комунікація мала певні «рамки» того, як вона має функціонувати. Як мінімум варто згадати про Грайса та його теорію інференційної прагматики, куди входить поняття скалярної імплікатури та максими спілкування, згідно з яких комунікація набуває повноти та самодостатності. А спостерігаючи, що, наприклад максими Грайса насправді не сильно можуть працювати у реальному світі (про це свідчать дослідники неограйсівської прагматики), поява досліджень у напрямку неідеальної мови

стало тільки питанням часу, і таким чином, розширюється межа розуміння людської комунікації.

Особливість дослідження саме неідеальної мови полягає в тому, що це доволі молода та нова галузь. Відповідно, напрацювання за цією тематикою тільки розпочинаються. Доволі цікавий момент тут також полягає в тому, що наразі дослідження про неідеальну мову виходять з політичної та соціальної філософії. Це може пояснити доволі просто: політичне та соціальне життя людини повністю складається з «неідеальностей» і , відповідно, наша комунікація також не є ідеальною.

Тут мається на увазі те, що не дивлячись на існування так званих правил «ідеальної» комунікації (знову ж таки, яскравий приклад у вигляді Пола Грайса та його Максими спілкування), ми не можемо слідувати цим правилам, адже вони не здатні відобразити повну картину нашого повсякденного спілкування. Як варіант, ідеальна комунікація не передбачає наявності зовнішнього шуму (стукіт молотка, звук від проїжджаючих повз машин) що ускладнює процес передачі інформації від агента до слухача, тим самим призводить до утворення ситуації, коли агент промовив одне, а слухач почув інше.

У міжнародній науковій спільноті, тема неідеальної мови зараз дуже поширюється і це створює унікальний прецедент, коли вчені декількох спрямувань, наприклад лінгвіст, філософ мови, когнітивіст і так далі, розуміючи що є потреба у вдосконаленні та підлатуванні існуючих вже теорій комунікації під сучасні реалії, починають співпрацювати один з одним і таким чином виходим у поле міждисциплінарності, що в певному сенсі є науковим трендом 21 століття.

Якщо ж казати за вітчизняні напрацювання, то тут ситуація невтішна. Робіт з тематики про неідеальну мову відсутні, що з одного боку є негативним показником, а з іншого боку, зумовлює актуальність даної роботи

Мета дослідження: з'ясування специфіки появи неідеальних фундацій мови

Об'єкт дослідження: сучасна філософія мови.

Предмет дослідження: неідеальні фундації мови.

Завдання дослідження:

- з'ясувати загальні характеристики ідеальних засад мови;
- надати загальну характеристику неідеальних засад мови;
- виявити особливості та характеристики неідеальної мови;
- надати відповідь на питання щодо необхідності розрізнення ідеальної та неідеальної мови

Методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та переліку використаних джерел.

У першому розділі здійснено загальний огляд на ідеальну мову. Також, здійснено розгляд засадничих ідей Льюїса, Грайса і Сталнакера про ідеальні підвалини мови.

Предметом другого розділу є дослідження неідеальної мови. Виокремлюються три засадничих напрямки які дають основу неідеальним основам мови.

Третій розділ задається питанням щодо необхідності розрізнення ідеальної та неідеальної мови.

Висновки складають загальний опис основних дослідницьких процесів у сфері вивчення комунікативного процесу.

РОЗДІЛ 1. ТРИ ЗАСНОВНИКИ ІДЕАЛЬНИХ ЗАСАД МОВИ: ЛЬЮЇС, ГРАЙС, СТАЛНАКЕР

1.1. Ідеальні основи мови у напрацюваннях Льюїса

Одним із найперших і найвпливовіших внесків Девіда Льюїса у філософію мови була його теорія лінгвістичної конвенції, розроблена спочатку в його гарвардській докторській дисертації, а згодом у книзі "Конвенція" [31]. Тут і в пізніших статтях Льюїс спирається на ідеї з теорії ігор, особливо на Шеллінга [53], щоб розробити загальну теорію конвенції. Потім він використовує цю теорію як основу для опису конкретних лінгвістичних конвенцій, які лежать в основі публічного використання мови. Теорія Льюїса пропонує історію про те, як конвенції можуть розвиватися без явної згоди, вирішуючи проблему циклічності, яку піднімав Куайн [47] та Бертран Рассел [51] стосовно лінгвістичних конвенцій, зокрема, що було б неможливо започаткувати публічну мову, якби це вимагало явної згоди на публічній мові. Льюїс спирається на ідеї Шеллінга про виразність і взаємні очікування, щоб показати, як учасники можуть успішно і стабільно координувати свою поведінку за відсутності будь-якого способу явної комунікації.

Льюїс поділяє низку методологічних позицій як Грайса, так і Сталнакера, зокрема дотримується принципу, який Сталнакер називає "автономією прагматики" (Autonomy of Pragmatics). Згідно з цим принципом, певні загальні факти про природу і структуру мовної комунікації (назвемо їх прагматичними фактами) можуть бути теоретично обґрунтовані незалежно від конвенціональних механізмів, що регулюють конкретні мовні практики. Згідно з Льюїсом, дії, що становлять комунікацію мовою L, є метафізично і концептуально незалежними від будь-яких конкретних лінгвістичних конвенцій. Такі дії, однак, можуть стати конвенціоналізованими в межах спільноти через повторення і розвиток певних видів очікувань. Як і у Грайса та Сталнакера, робота Льюїса також відповідає прагматичній картині

лінгвістичної комунікації в тому сенсі, що він вважає, що семантичні факти в кінцевому рахунку можна звести до прагматичних фактів. Для Льюїса той факт, що спільнота розмовляє тією мовою, якою вона розмовляє, може бути проаналізований з точки зору більш загальних фактів про дії та ментальні стани її членів. Однак, на відміну від Грайса і Сталнекера, Льюїс, здається, не віддає методологічної переваги прагматичним поясненням мовних явищ перед тими, які ускладнюють семантичну теорію. Навпаки, його метасемантична картина несе в собі зобов'язання щодо розташування межі між семантикою і прагматикою, яке не залежить від таких методологічних уподобань; факти, які визначаються конвенціями вживання, є семантичними, незалежно від їхньої складності. Якщо прийняти теорію Льюїса, то вирішення питання про те, чи є певне мовне явище семантичним або прагматичним, стає скоріше емпіричним, ніж методологічним питанням.

Також Льюїс поділяє ідеалізовану концепцію мови, яка проглядається у Грайса і Сталнакера, згідно з якою основною метою мовної комунікації є сприяння кооперативному обміну інформацією. Льюїс, Грайс і Сталнакер розглядали контексти обміну інформацією приблизно так: оратор володіє інформацією, якої бракує аудиторії, він хоче поділитися цією інформацією з аудиторією, і при цьому не має жодних сильніших чи переважаючих прихованих мотивів. Згідно з Льюїсом, мова - це спосіб розв'язання ситуації, в якій переваги кожного учасника щодо власних дій визначаються його очікуваннями щодо дій інших, і в якій усім краще діяти разом. Для Льюїса конкретною проблемою, яку прагне вирішити використання мови, є комунікація, яку він ототожнює з обміном інформацією. Приблизна ідея, що знаходить відлуння в роботі Сталнакера, полягає в тому, що кожна людина зацікавлена в тому, щоб мати можливість передавати свої власні переконання і отримувати знання від інших - отже, нам усім буде краще, якщо ми зможемо координувати ефективний і надійний спосіб обміну інформацією. Публічна мова виконує цю функцію, оскільки обмін інформацією є більш ефективним і

надійним, коли всі декодують інформацію в одній семантичній системі. Метасемантична теорія Льюїса має на меті обґрунтувати умови використання публічної мови - тобто описати факти, завдяки яким мова L є мовою популяції P. Ця теорія демонструє дві категорії ідеалізації, описані Вайсбергом [70], [71]: галілеївська ідеалізація та мінімалістична ідеалізація. Мінімалістська ідеалізація має на меті вловити сутнісний характер досліджуваного явища, яким у випадку Льюїса є мовна комунікація. Хоча це явище є широким, Льюїс припускає, що воно може бути адекватно охарактеризоване в термінах більш обмеженої категорії обміну інформацією, стверджуючи, що «найперше, що ми робимо зі словами, - це передаємо інформацію» [33, с. 80]. Цей методологічний підхід передбачає, що метасемантичний опис, який описує умови, за яких населення використовує мову для обміну інформацією, охоплює основні риси мовної комунікації в цілому.

Льюїс також використовує галілеєву ідеалізацію, яка передбачає цілеспрямоване введення спрощувальних викривлень, щоб зробити теорію більш зрозумілою. Після того, як теоретик прийшов до розуміння спрощеної системи, він може систематично усувати викривлення, наближаючи теорію до точності. Льюїс починає з того, що зосереджується на твердженні, яке є мовленнєвим актом, найбільш природно сприятливим для обміну інформацією. Після того, як його теорія асерторичних лінгвістичних конвенцій була адекватно розроблена, він поширює той самий базовий теоретичний апарат на питання і директиви, а також на нелітературне і несерйозне мовлення. Вихідним припущенням є те, що мовна комунікація, яка виходить за рамки інформаційного обміну, тим не менш, концептуально і метафізично є похідною від інформаційного обміну. Таким чином, вона може бути врахована шляхом введення складності в початковий опис без необхідності реструктуризації його основних теоретичних інструментів.

Льюїс припускає, що конвенції розробляються для вирішення певних типів ігор взаємозалежних рішень, які ми будемо називати стратегічними проблемами. Стратегічні проблеми - це ситуації, в яких беруть участь кілька агентів, і де бажана дія кожного з них залежить від того, чого він очікує від інших у цій ситуації. Припустимо, що Андрій та Юля хочуть зустрітися на обід. Кожен з них обиратиме місце для обіду залежно від того, чого вони очікуємо від одне одного; якщо Андрій очікує, що Юля підеш до бутербродної, Юля піде туди, але якщо вона очікую, що Андрій піде до вантажівки з фалафелями, вона піде туди ж. Ваші вподобання, так само, залежать від того, чого ви очікуєте від мене. Льюїса особливо цікавлять стратегічні ігри, які передбачають множинні рівноваги - тобто множинні рішення, в яких жоден гравець не виграє, якщо односторонньо змінить свою лінію поведінки. Цей фокус на іграх з множинними рівновагами слугує для того, щоб зафіксувати довільний елемент конвенцій, а також їхню залежність від взаємозалежного прийняття рішень. Наприклад, якщо Андрій та Юля обоє знають, що вантажівка з фалафелями - єдине місце, де можна пообідати, то вибір Юлі цього місця не буде довільним - і не вимагатиме довгих міркувань про те, що робитимете Андрій. Однак, якщо є кілька варіантів, вибір між фургоном з фалафелями та сендвіч-шопом буде певною мірою довільним і вимагатиме від нас аргументації щодо того, що робитиме інший, щоб забезпечити узгодженість наших дій для досягнення однакового результату. До цього прикладу можна згадати роботу Кайлін О'конор «Витоки несправедливості: Соціальні категорії та культурна еволюція» [44].

Льюїсове ототожнення інформаційного обміну з закономірністю, що становить лінгвістичну конвенцію, демонструє як галілеївську, так і мінімалістську ідеалізацію. Вона є галілеївською в тому сенсі, що він буде метасемантичну структуру відповідно до обміну інформацією, а потім вносить незначні корективи в її базовий теоретичний апарат (у цьому випадку правдивість і довіру), щоб охопити ширший спектр мовленнєвих актів, таких

як команди і запитання. Зрештою, питання і команди можна вважати такими, що мають відношення до загальної мети обміну інформацією, навіть якщо це не так безпосередньо, як твердження. Однак інші мовленнєві акти, включаючи жарти і розповіді, вважаються занадто далекими від обміну інформацією, щоб бути релевантними. Льюїс навіть стверджує, що, виконуючи такі дії, користувачі мови «взагалі не спілкуються» [32, с. 28]. Це розкриває сенс, в якому методологія Льюїса передбачає мінімалістичну, на додаток до галілеївської ідеалізації, ідеалізацію: він вважає само собою зрозумілим, що обмін інформацією характеризує суттєві риси мовної комунікації в цілому.

Для Льюїса всі конвенції, включно з лінгвістичними, є рішеннями стратегічних проблем, що характеризуються переважанням спільних інтересів. Ці рішення є не просто рівновагами, а скоріше координаційними рівновагами; не тільки ніхто не виграє від одностороннього відхилення від конвенції, але й ніхто не виграє від того, що хтось інший відхилиться від неї в односторонньому порядку. Таким чином, для Льюїса користувачі мови не схожі на описаних вище неприємних відвідувачів вечірок; вони не бажають, щоб існувала меншість нонконформістів, з яких вони можуть насміхатися. Навпаки, всі хочуть, щоб усі прийшли до однієї мови.

У напрацюваннях Льюїса можна виділити так звані три ідеалізації Льюїса. Виглядають вони наступним чином:

- Регулярність у діях, що становлять публічне використання мови, розглядається як обмін інформацією;
- Єдиною (або, принаймні, домінуючою) функцією публічної мови вважається розв'язання стратегічної проблеми комунікації;
- Вважається, що публічна мова ґрунтується на спільних інтересах.

Ці три ідеалізації взаємопов'язані і впливають безпосередньо з дотеоретичного припущення Льюїса про те, що мова, по суті, є механізмом для кооперативного обміну інформацією.

Льюїс стверджує, що обмін інформацією мовою L є регулярністю в поведінці, яка становить лінгвістичну конвенцію. Хоча він визнає, що існують інші способи використання мови, які виходять за рамки обміну інформацією, він не вважає їх метасемантично значущими. Навпаки, він стверджує, що хоча такі використання «повинні знайти місце в повному описі феномену мови, може бути недоцільно обтяжувати ними специфікацію \mathcal{L} (мови населення)» [33, с. 28]. Загальна ідея полягає в тому, що однією з основних цілей метасемантичної теорії є відокремлення видів використання, які мають відношення до визначення публічної мови лінгвістичної спільноти, від тих, які не є такими: «Якщо L - це можлива мова, а P - це популяція учасників, то яке відношення має існувати між L і P, щоб можна було стверджувати, що L є дійсною мовою P? Очевидна відповідь: члени P повинні використовувати мову L. Але ця відповідь не є ані інформативною, ані зрозумілою. Вони повинні використовувати L певним чином. Якби всі в P використовували L, говорячи брехню на L або співаючи опери на L (не розуміючи слів), вони б використовували L, але неправильно; L не була б їхньою мовою» [31, с. 176-177].

Лінгвісти розрізняють внутрішні та зовнішні рушійні сили змін: внутрішні рушійні сили змін пов'язані з коригуванням семантичної системи, яка вже існує, з метою покращення її функціонування. Внутрішні зміни відбуваються тому, що ми постійно вносимо поступові корективи до наших мовних конвенцій, щоб підвищити ефективність і комунікативну силу нашої публічної мови. Оскільки ці функції можуть суперечити одна одній, міркування комунікативної ефективності та комунікативної сили постійно конкурують між собою в процесі розбудови мови та її руйнації. Зовнішні рушії

змін, навпаки, зумовлені змінами в контактах. Згадаймо, що конвенції формуються і підтримуються очікуваннями. Оскільки ми очікуємо різних речей від різних людей (на основі наших спостережень за їхньою поведінкою та іншої доступної інформації), зміна наших контактів може змінити наші очікування щодо мовної поведінки тих, хто нас оточує. Це, своєю чергою, може призвести до зміни нашої власної мовної поведінки, яка залежить від того, чого ми очікуємо від інших. Таким чином, мовні зміни ззовні зумовлені змінами в спілкуванні між користувачами мови.

З огляду на те, як функціонують і взаємодіють зовнішні та внутрішні рушії мовних змін, можна припустити, що опис Льюїса передбачив би наступні три закономірності. По-перше, нам слід очікувати відсутності так званої дивергенції без дистанції - тобто дивергенції в мові, яка не є наслідком зменшення контактів між користувачами мови. Якби комунікація була єдиною стратегічною проблемою, для вирішення якої виникла державна мова, ми б не очікували лінгвістичної дивергенції без зміни частоти контактів, оскільки це зменшило б, а не збільшило комунікативну ефективність. Це означало б, що існують конкуруючі інтереси; що державна мова виконує якусь іншу функцію, окрім комунікації. Льюїс також передбачає відсутність так званої не нейтральної конвергенції - або конвергенції вздовж соціально-економічних осей. Виходячи з цього, можна було б очікувати, що якщо дві раніше незалежні лінгвістичні спільноти будуть часто контактувати, їхні мови зрештою зближаться, зважаючи на спільну зацікавленість у комунікації. Але якби комунікація була єдиною функцією публічної мови, як вважає Льюїс, ми б не очікували, що це зближення відбуватиметься асиметрично вздовж соціально-економічних осей. Такий тип моделі припускав би, що існують конкуруючі соціально-економічні інтереси, які чинять тиск на зближення мови певної групи. Нарешті, Льюїс пророкує, що лінгвістичні конвенції завжди будуть координаційною рівновагою. Координаційні рівноваги - це рішення стратегічних проблем, в яких існує загальна перевага загальної відповідності.

У випадку мови це означає, що за умови, що більшість використовує деяку мову L, кожен воліє, щоб усі інші (включно з ним самим) дотримувалися мови L. Це передбачення випливає з ідеї Льюїса про те, що використання мови ґрунтується на переважанні спільних інтересів. Рішення стратегічних проблем, які характеризуються переважанням спільних інтересів, є координаційною рівновагою; отже, якщо мовні конвенції не є координаційною рівновагою, то вони - всупереч припущенням Льюїса - не характеризуються переважанням спільних інтересів.

Тим не менш, ми бачимо всі три схеми, і вони є досить поширеними. Далі варто продемонструвати декілька випадків, більш детально пояснюючи, чому такі явища були б несподіваними для Льюїса. Зокрема, ми стверджуємо, що ці моделі загрожують другій і третій ідеалізаціям Льюїса, згідно з якими єдиною (або принаймні домінуючою) функцією публічної мови є вирішення проблеми стратегії комунікації, і згідно з якими публічна мова вкорінена у спільних інтересах.

Один з таких прикладів – висхідна мобільність.

Мовні зміни, як правило, відбуваються завдяки висхідній мобільності. Наприклад, нижчий середній клас, як правило, приймає престижні мовні форми або форми, що асоціюються з вищим класом. (Мовні форми, пов'язані з менш впливовими групами, можуть демонструвати так званий прихований престиж. Прийняття приховано престижних форм, як правило, ґрунтується на солідарності, а не на соціальній мобільності). Зміни, що відбуваються під впливом нижчого середнього класу в напрямку прийняття мовних форм вищого класу, є стабільною емпіричною закономірністю. Однак у картині Льюїса ми не могли б очікувати, що стабільні моделі мовних змін порушуються в залежності від соціально-економічних чинників. Якби єдиною функцією мови була комунікація - і якби всі були однаково зацікавлені у спілкуванні з усіма іншими, - то мовна конвергенція була б відносно

нейтральною щодо соціально-економічних чинників. Не було б жодних причин для нижчого середнього класу послідовно пристосовувати свої мовні моделі до мовних моделей вищого класу, замість того, щоб зустрітися десь посередині. Ця асиметрична конвергенція знову ж таки свідчить про те, що мова виконує некомунікативну функцію, пов'язану з соціальною ідентичністю. «Акт сигналізації ідентичності з більш потужною групою за допомогою мови може сприяти висхідному руху, враховуючи, що символічні прояви влади, а не, наприклад, економічні ресурси, все ще можуть забезпечити певний рівень статусу» [10]. Більш потужна група не має такого стимулу сигналізувати про свою ідентичність з менш потужною групою. Нарешті, мовні моделі між соціально-економічними класами не можуть кваліфікуватися як координаційні рівноваги, що свідчить про відсутність домінування спільних інтересів. Коли мова нижчого середнього класу зливається з мовою вищого класу, останній прагне "втекти" у відповідь. Цю закономірність чітко простежується у практиці іменування, на що звернули увагу Левітт і Дубнер, дослідивши дані зі свідочств про народження в Каліфорнії. Батьки з нижчого класу схильні давати своїм дітям імена, які є модними серед вищого класу. Це призводить до послаблення сигналу престижності імені, що змушує батьків з вищого класу відмовлятися від нього. Зрештою, як зазначають Левітт і Дабнер, «воно вважається настільки поширеним, що навіть батьки з нижчого класу можуть не хотіти його, і воно повністю випадає з обігу. Батьки з нижчого класу, тим часом, починають шукати наступне ім'я, яке ввірвалися батьки з вищого класу» [29, с. 202] Замість того, щоб демонструвати загальну схильність до загального конформізму, принаймні деякі члени спільноти виявляють схильність до того, щоб говорити інакше, ніж маса.

Інший приклад, який можна навести, це лінгвістичний колоніалізм.

Лінгвістичний колоніалізм - це багатозначний термін, який часто використовується для опису багатогранного явища. Для наших цілей ми

можемо приблизно охарактеризувати його як явище, коли колонізовані народи мають тенденцію переймати мову своїх колонізаторів. Це явище не узгоджується з картиною Льюїса, оскільки є прикладом не нейтральної конвергенції; конвергенція між мовою колонізаторів і мовою колонізованих чітко і стабільно корелює з владою, а не є соціально-політично нейтральною. Нагадаємо, що згідно моделі Льюїса мова є вирішенням проблеми стратегії комунікації, і всі мають спільний інтерес у досягненні цієї мети. Більше того, інтереси людей приблизно збігаються в тому сенсі, що їм байдуже, як саме (тобто якою мовою) досягається комунікація, якщо вона є успішною. Але, як я стверджував вище, якби це було так, ми повинні були б очікувати соціально-економічного нейтралітету щодо того, яка мова буде прийнята, коли лінгвістичні спільноти зближуються, враховуючи, що кожна мова однаково підходить для цієї функції. Явище лінгвістичного колоніалізму, натомість, свідчить про те, що інтерес до комунікації не є єдиним чи навіть головним чинником, який визначає спільну мову спільнот, що зближуються. У будь-якому разі, зближення на користь мови колонізаторів, які часто перебувають у меншості, матиме комунікативну ціну; цей напрямок зближення вимагатиме більше зусиль від більшої кількості людей.

1.2. Пол Грайс і його розвідки про ідеальні основи мови

Хоча новаторська робота Пола Грайса в теорії мови та комунікації має багато аспектів, її можна умовно розділити на два філософські проекти: пояснення продукування та інтерпретації мовлення з точки зору загальних принципів раціональності та кооперації, а також визначення значення висловлювання з точки зору значення мовця. Як зазначає Ніл [43], увага до творчості Грайса має тенденцію зосереджуватися на його теорії породження/інтерпретації мовлення та її наслідках для питань на межі семантики/прагматики, на шкоду його теорії значення висловлювання та її зв'язкам з метасемантикою. Частково це можна пояснити тим, що Грайс досліджував останню лише тією мірою, якою вона допомагала прояснити

першу: «Моя головна мета полягає радше в тому, щоб визначити, як слід проводити будь-яке таке розрізнення між значенням і вживанням, і де лежать межі його філософської корисності... Будь-яка серйозна спроба досягти цієї мети, на мою думку, буде пов'язана з пошуком систематичної філософської теорії мови, і я буду змушений зробити кілька хитких кроків у цьому напрямку» [21, с. 4].

Більшість його зусиль було витрачено на уточнення поняття значення мовця у відповідь на постійну критику, а також на розробку супутніх понять, таких як імплікатура і те, що сказано. Його ідеї про те, як значення висловлювання зводиться до значення мовця, залишилися радше грубим начерком, і, можливо, через це втратили належне місце в популярній концепції філософської спадщини Грайса; однак вони були підхоплені і розвинуті теоретиками, які працюють над фундаментальними питаннями філософії мови - зокрема, Сталнакером і Льюїсом, - які посилаються на Грайса як на свого головного натхненника. До них також можна віднести Стівена Шиффера [54] та Браяна Лоара [34].

Сталнекер, наприклад, успадкував від Грайса його прихильність до методології, згідно з якою прагматичним поясненням мовних явищ надається перевага перед тими, що ускладнюють семантику. Обґрунтуванням такого підходу є те, що «якщо значення передбачене прагматикою, то додавання його до семантики не робить ніякої пояснювальної роботи» [21, с. 45]. Теорія значення та інтерпретації Грайса стала основою для цієї методології; позначивши чітко розмежування між значенням мовця і значенням висловлювання, ми можемо прийняти урізану семантику, пояснюючи мовні явища з точки зору значення мовця разом із загальними принципами раціональності.

У той час як ідеї Грайса про межу між семантикою і прагматикою мали значний вплив на роботу Сталнакера, ідеї Грайса про основи значення

висловлювання знайшли відображення в роботі Льюїса про лінгвістичні конвенції. Льюїс також зазнав впливу Еріка Стеніуса з його роботою «Гра настрою і мови» [63]. На цій картині значення та інтерпретація характеризуються в термінах дій і ментальних станів користувачів мови, які можуть бути визначені незалежно від конвенціональних особливостей мови (відповідно до принципу автономії прагматики). «Конвенціональне використання мови, у свою чергу, можна пояснити з точки зору певних закономірностей у цих діях і ментальних станах» [21, с. 123-127]. Таким чином, підхід Грайса до лінгвістичної теорії відповідає тому, що називається методологією "Прагматика насамперед": «Публічна мова зводиться до прагматичних фактів, які можна пояснити в термінах ментальних станів, поведінки та стосунків між користувачами мови» [26, с. 43].

Ще одним методологічним підходом, який Грайс поділяє з Льюїсом і Сталнакером, є прийняття ним ідеалізованої картини мови як кооперативного обміну інформацією. Щоб побачити, як ця ідеалізація функціонує в роботі Грайса, ми розглянемо її складові частини по черзі, починаючи з кооперації. На думку Грайса, співпраця лежить в основі успішної комунікації, відіграючи вирішальну пояснювальну роль як у продукуванні мовлення, так і в комунікації. З боку продукування ця роль проявляється у визначенні Грайсом значення мовця. Значення за Грайсом: Вимовляючи U, S щось означає, якщо для деякої аудиторії A, S вимовляє A, рефлексивно маючи намір викликати віру в A, принаймні частково, на основі визнання A цього наміру.

Рефлексивний намір є самореферентним у тому сенсі, що частина наміру спрямована на те, щоб цей намір був визнаний. Поняття рефлексивного наміру було введено Серлом [55] і використане Харманом [22] та Бахом і Гарнішем [4].

Термін "рефлексивна інтенція" походить не від Грайса, але він уможливорює менш громіздку версію теорії Грайса, яку він сформулював,

апелюючи до низки інтенцій вищого порядку: 1) промовець має намір створити віру в А, 2) має намір, щоб аудиторія визнала, що (1), 3) має намір, щоб аудиторія визнала, що (2), і так до безкінечності. Ідея полягає в тому, що мовець не має "підступних" намірів, тобто не має наміру обманювати аудиторію щодо одного зі своїх намірів нижчого порядку. Грайс визнає, що його розповідь ідеалізована в тому сенсі, що з причин когнітивних обмежень наміри вищого порядку не можуть бути нескінченними. Головне, що як би далеко вони не заходили, серед них не буде намірів обдурити аудиторію. Отже, згідно з описом Грайса, виробництво мовлення є по суті кооперативним у тому сенсі, що акти смислу є прозорими за своєю природою. Мовці роблять усе можливе, щоб допомогти аудиторії розпізнати, що вони мають на увазі, виконуючи такі акти, і покладаються на цей намір-розпізнавання для досягнення своїх комунікативних цілей; таким чином, розпізнавання наміру мовця дає аудиторії підстави для передбачуваної реакції.

Кооперація також відіграє центральну роль у теорії інтерпретації Грайса. Він припускає, що співрозмовники діють, виходячи з припущення, що всі вони дотримуються принципу кооперації - норми, згідно з якою кожен повинен зробити свій внесок у розмову відповідно до того, що вимагається взаємно визнаною метою розмови. (Хоча метою розмови в принципі може бути що завгодно, Грайс схильний вважати, що зазвичай це буде обмін інформацією). Ця норма не лише спрямовує мовлення, але й сприяє успішній інтерпретації; аудиторія припускає, що оратори дотримуються її, і інтерпретує їх таким чином, щоб узгодити з цим фактом. Наприклад, коли здається, що промовець порушує принцип кооперації своїми словами, аудиторія припускає, що він опосередковано повідомляє щось, що насправді дотримується цього принципу. Ця ідея лежить в основі знаменитої теорії розмовної імплікатури Грайса. Мовець може говорити одне, маючи на увазі інше, а принцип кооперації дозволяє аудиторії ідентифікувати імпліцитний зміст.

Сперечаючись проти корисності розрізнення ідеальної та неідеальної теорії у філософії мови, Каппелен і Девер [13] припускають, що теорія Грайса (як і всі ідеалізовані теорії) просто має обмежену сферу застосування; це не теорія комунікації загалом, а теорія комунікації в кооперативних контекстах. Це невірне уявлення про роботу Грайса, яке різко применшує його багатий і амбітний проект. Сфера охоплення Грайса була значно ширшою; феноменом, який він хотів пояснити, була раціональна комунікація. Грайс говорить: «Саме раціональність чи ірраціональність розмовної поведінки я намагався відстежити, а не якусь більш загальну характеристику розмовної адекватності» [21, с. 369].

Він не лише вважав, що раціональна комунікація формує основну частину наших комунікативних обмінів, але й відіграє вирішальну роль у поясненні того, як звичайна мова взагалі могла виникнути. Зв'язок зі співпрацею полягає в наступному: в той час як лінгвістичне значення підкріплене раціональною комунікацією, раціональна комунікація, в свою чергу, підкріплена співпрацею. Грайс стверджує, що "Комунікаційні максими", які конкретизують вимоги принципу кооперації, «є такими, що в парадигматичних випадках їх дотримання сприяє, а порушення - перешкоджає розмовній раціональності» [21, с. 370]. Якби предметом теорії була кооперативна комунікація, а не раціональна, то звернення до кооперації для пояснення досліджуваного явища було б значно менш цікавим та інформативним. Таким чином, теорія Грайса передбачає мінімалістичну ідеалізацію, яка вводить свідоме обмеження лише тими рисами, які, як вважається, відіграють роль у метафізичному визначенні цільового явища; його думка полягала в тому, що, обмеживши нашу увагу кооперативними контекстами, ми зможемо розкрити суттєві риси предмета дослідження, а саме раціональної комунікації в цілому.

Другий елемент ідеалізованої картини мови Грайса полягає в тому, що мовна комунікація спрямована на обмін інформацією. На відміну від елемента кооперації, елемент обміну інформацією, здається, функціонує більше як галілеївська ідеалізація в теорії Грайса - втім, тут також є проблиски мінімалістичної ідеалізації. Як і Сталнакер та Льюїс, Грайс, схоже, розглядає контексти обміну інформацією як розумну відправну точку для теоретизування про лінгвістичну комунікацію. Однак на певному етапі теорія, яка спочатку призначена для опису таких контекстів, повинна бути адаптована для охоплення інших типів мовлення; цю стратегію можна побачити в його ранньому визначенні значення мовця. Тут, знову ж таки, наведено спрощену версію цього визначення: Значення Грайса: Вимовляючи *u*, *S* має на увазі щось, якщо для деякої аудиторії *A*, *S* вимовляє *u*, рефлексивно маючи намір викликати віру в *A*, принаймні частково, на основі визнання *A* цього наміру. Протягом багатьох років було запропоновано багато змін до теорії Грайса. Огляди на нові інтерпретації теорії Грайса можна знайти у праці Яна Хуана «Неограйсівська прагматика» [24] та Річарда Мора з роботою «Грайсівська комунікація, розвиток мови та свідомість тварин» [39].

Тут ми бачимо концепцію комунікації як обміну інформацією в характеристиці мети мовця - він намагається змусити аудиторію повірити в щось, а саме так ми зазвичай обмінюємося інформацією. Але Грайс визнає, що існують й інші способи використання мови, і тому уточнює визначення таким чином, щоб «відкинути претензію на те, що ми маємо справу лише з "інформативними" випадками» [21, с. 219]. Пропонуємо спрощену версію: Вимовляючи *u*, *S* має на увазі щось, якщо для деякої аудиторії *A* *S* вимовляє *u*, рефлексивно маючи намір викликати певну реакцію в *A*, принаймні частково, на основі визнання цього наміру з боку *A*.

Таким чином, відповідно до методології галілеївської ідеалізації, Грайс спочатку зосереджується на випадках обміну інформацією, щоб розробити

робоче визначення, а потім систематично коригує його, щоб охопити ширший спектр випадків. Концепція мови як обміну інформацією також виявляється у формулюванні Грайсом "Максими комунікації", які включають наступне: «Кількість - Будьте максимально інформативними і надавайте стільки інформації, скільки потрібно, але не більше; Якість - Будьте правдивими і не надавайте неправдивої інформації або такої, що не підкріплена доказами; Відношення - Будьте доречними і говоріть те, що має відношення до дискусії; Мовлення - Говоріть якомога чіткіше, стисліше і впорядкованіше, уникайте неясності і двозначності» [21, с. 28].

Максими кількості та якості безпосередньо пов'язані з метою обміну інформацією, оскільки вони наставляють мовця надавати необхідну інформацію, а також правдиву і добре обґрунтовану інформацію. Максими мовлення і відношення наказують мовцеві зробити процес обміну інформацією ефективним, роблячи свій внесок зрозумілим і релевантним. Грайс відзначає зв'язок між цими максимами і конкретною розмовною метою обміну інформацією: «Комунікаційні максими... спеціально пов'язані (я сподіваюся) з конкретними цілями, для досягнення яких розмова (а отже, і обмін розмовами) пристосована і для досягнення яких вона в першу чергу використовується. Я сформулював свої максими так, ніби цією метою є максимально ефективний обмін інформацією; ця специфікація, звичайно, занадто вузька, і схема потребує узагальнення, щоб уможливити такі загальні цілі, як вплив або керування діями інших людей» [21, с. 28].

Ця цитата свідчить про те, що Грайс вважає, що його розповідь про максими комунікації містить галілеївську ідеалізацію. Вони сформульовані так, ніби метою мовної комунікації є обмін інформацією, але в кінцевому підсумку теорія повинна бути адаптована, щоб охопити інші цілі. В інших зауваженнях, однак, Грайс, здається, вказує на те, що концепція мови як обміну інформацією також функціонує як мінімалістична ідеалізація; вона має

на меті вловити суттєві риси досліджуваного явища, а саме раціональної комунікації. У "Перегляді значення" він пояснює, чому мова може бути корисним інструментом для раціональних істот. Якщо припустити, що мови містять вирази, які відповідають типам психологічних станів, то проголошення такого виразу може полегшити передачу типу психологічного стану від свідомості одного раціонального агента до свідомості іншого. Ось тут і з'являється центральна роль обміну інформацією: Грайс, схоже, розглядає відповідний психологічний стан як переконання, і припускає, що таке перенесення було б корисним лише в тому випадку, якби ці переконання були істинними. Тобто, тільки якщо вони сприяють обміну інформацією: «Якби всі ці передачі були пов'язані з помилковими переконаннями, незрозуміло, чи можна було б вважати цей механізм комунікації корисним, навіть якщо б існували відповідні психолінгвістичні відповідності... Отже, загальною умовою було б те, що передачі від душі до душі, так би мовити, є корисними за умови, що стани, які передаються, є такими, що відповідають світові» [21, с. 288].

Хоча іноді здається, що концепція мови як обміну інформацією функціонує лише як галілеївська ідеалізація, ці зауваження також містять натяк на мінімалістичну ідеалізацію. Вони припускають, що обмін інформацією - це не просто одне з багатьох застосувань мови, а радше привілейований тип використання, який, зрештою, пояснює, чому мова є корисним інструментом для таких розумних істот, як ми з вами.

Ашер і Ласкарідес [2] зазначають, що, на відміну від моделі Грайса, ми, здається, можемо інтерпретувати імплікатури, не покладаючись на припущення про кооперацію. Нагадаємо, що згідно з Грайсом, імплікатури обчислюються наступним чином: Аудиторія припускає, що мовець дотримується принципу кооперації та пов'язаних з ним максим розмови. Тобто вона припускає, що мовець зробить свій внесок, необхідний для досягнення

взаємоприйнятої мети розмови. Якщо мовець скаже щось, що, як видається, порушує цей принцип, аудиторія сприйме це як натяк на те, що він його дотримується. Грайс вважає, що "те, що сказано" «тісно пов'язане з конвенційним значенням вимовлених слів» [21, с. 25]. Отже, припущення про кооперативність необхідне для інтерпретації імплікатур з цього приводу: «Щоб припустити наявність розмовної імплікатури, ми повинні припустити, що принаймні принцип кооперативності дотримується ... обчислити розмовну імплікатуру - це обчислити те, що потрібно припустити, щоб зберегти припущення, що принцип кооперативності дотримується» [21, с. 34].

Але, як багато хто зазначає, імплікатури можна прорахувати навіть за відсутності припущення про кооперацію. Розмовний контекст, включаючи судові засідання, політичні промови та подружні сварки, рясніє прикладами. Вони не лише використовуються в критиці теорії імплікатури Грайса, але й широко застосовуються в теорії мовленнєвих актів при обговоренні відмінності між брехнею та оманю. Ашер і Ласкарідес [2] наводять наступний приклад, який вони запозичили з роботи «Говорячи про злочин: Мова кримінального правосуддя» Лоуренса Солана та Пітера Тірсама [56]: Під час перехресного допиту обвинуваченого (Бронстона) прокурором, прокурор запитує, чи мав він коли-небудь банківські рахунки в швейцарських банках, на що Бронстон відповідає: Компанія мала рахунок там близько шести місяців, в Цюріху.

Цією відповіддю Бронстон натякає на те, що він ніколи не мав рахунку в швейцарському банку, що не відповідає дійсності. Варто нагадати, що за теорією Грайса імплікатури інтерпретуються на основі припущення, що мовець дотримується принципу кооперації. Якщо мовець говорить щось, що порушує його (порушуючи одну з його максим), він повинен мати на увазі щось, що його дотримується. Але це не той спосіб, яким прокурор міг вирахувати підтекст. Те, що говорить оратор, порушує максиму відповідності,

оскільки не дає прямої відповіді на запитання. Отже, прокурор шукає релевантний підтекст. Поки що цей процес відповідає моделі Грайса. Однак імплікатура про те, що Бронстон ніколи не мав рахунку в швейцарському банку, порушує принцип якості. Прокурор знає про це, і все ж саме цю імплікатуру він приписує Бронстону. На цьому етапі історія Грайса розпадається; прокурор приписує цю імплікатуру Бронстону не тому, що він припускає, що Бронстон зробить внесок у розмову (на рівні того, що мається на увазі, якщо не на рівні того, що сказано), який сприятиме їхнім спільним цілям, а тому, що це слугуватиме власним цілям Бронстона. Тут мета Бронстона - надати (неправдиву) інформацію про те, що він ніколи не мав рахунків у швейцарських банках, щоб уникнути обвинувального вироку. Більше того, надаючи цю інформацію не прямо, а опосередковано, він ще більше служить власним інтересам, зменшуючи ймовірність того, що його засудять за неправдиві свідчення.

Однією з причин продовження використання цієї моделі може бути те, що деякі філософи не вважають, що приклади з некооперативних контекстів становлять справжню загрозу. Варто розглянути кілька можливих відповідей на дану проблематику.

Перша відповідь буде такою: «Звичайно, теорія імплікатур Грайса може не бути вдалим описом того, як ми інтерпретуємо імплікатури в некооперативних контекстах. Але ці контексти є периферійними в тому сенсі, що кооперативні контексти є "за замовчуванням"; теорія Грайса є правильною теорією для контекстів за замовчуванням. Цей напрям думок, здається, апелює до мінімалістичної ідеалізації: Залежна від кооперації модель імплікатур виправдовує себе, оскільки правильно описує, як ми інтерпретуємо імплікатури в центральних, або "стандартних" випадках» [26, с. 49].

Проблема цієї відповіді полягає в тому, що вона рідко супроводжується роз'ясненням того, що мається на увазі під "за замовчуванням", або

підтримкою твердження, що кооперативні контексти підпадають під цю категорію. Одна з ідей може полягати в тому, що кооперативні контексти просто є найпоширенішими. Однак те, що кооперативні контексти є більш поширеними, ніж некооперативні, далеко не очевидно; без підкріплення емпіричними даними важко сприймати це твердження серйозно. Інша ідея полягає в тому, що кооперативні контексти існують за замовчуванням у тому сенсі, що співрозмовники припускають, що контекст буде кооперативним, якщо немає підстав думати інакше. Але знову ж таки, це неочевидне емпіричне твердження, яке потребує підтримки.

Друга відповідь полягає в наступному: «Передбачувані випадки заангажованості в контекстах, що не передбачають співпраці, описані невірною. Хоча в таких контекстах можуть бути елементи конфлікту, їх також можна охарактеризувати - принаймні на певному рівні - з точки зору співпраці» [26, с. 50]. Таким чином, вони не є справжніми контрприкладом до моделі імплікатури Грайса. Ця відповідь була висунута самим Грайсом, який вважав вищевикладене запереченням своєї точки зору: «... ми повинні визнати, що у вимірі добровільних обмінів (а це все, що нас стосується) співпраця у досягненні обміну інформацією або прийняття рішень може співіснувати з високим ступенем стриманості, ворожості і сутяжництва, а також з високим ступенем різноманітності мотивацій, що лежать в основі досить мізерних спільних цілей» [21, с. 369].

Грайс і його послідовники, безумовно, мають рацію, вказуючи на те, що розмова, як і будь-яка інша спільна діяльність, може включати в себе суміш співпраці та конфлікту. Що потрібно грайсівцям, так це принципові обмеження, які б дозволили нам позначити різницю між кооперативним і некооперативним внеском у розмову.

Останньою проблемою для цієї відповіді є те, що послідовникам Грайса потрібно більше, ніж просто принциповий спосіб охарактеризувати очевидно

некооперативні розмови як кооперативні; там, де є суміш кооперації та конфлікту, послідовники Грайса мають також показати, що кооперативні елементи виконують пояснювальну роботу. Але це не здається правдоподібним: навіть якщо справа Бронстона і передбачає певний рівень співпраці, саме припущення про конфлікт дозволяє прокурору вирахувати причетність Бронстона. Тобто, навіть якщо Бронстон і прокурор мають спільні цілі, прокурор правильно інтерпретує імплікатуру Бронстона, міркуючи про їхні конфліктні цілі. Бронстон хоче уникнути розкриття правди і засудження, а прокурор прагне до цього результату; прокурор знає про це і використовує це як основу для обчислення хибної імплікатури.

Дані про імплікатури в некооперативних контекстах не повинні дивувати. Якщо розмова є своєрідною стратегічною проблемою, як вважають Грайс та інші, то немає жодних незалежних підстав вважати, що раціональні комунікації, зокрема, характеризуються кооперацією. «Це зробило б спілкування відмінним від інших видів стратегічних задач, які, як показали десятиліття досліджень в теорії ігор, керуються загальними нормами раціональності та прийняття рішень, незалежно від того, де вони знаходяться на шкалі між чистою співпрацею та чистим конфліктом» [26, с. 51-52]. Немає жодних підстав, окрім упередженого уявлення про мову як про спільний обмін інформацією, очікувати, що мовна комунікація буде відрізнятися в цьому плані. Скоріше, нам слід очікувати, що ми інтерпретуємо кроки інших у розмові так само, як ми інтерпретуємо їхні кроки в будь-якому іншому типі стратегічних завдань: міркуючи про їхню інформацію та їхні цілі - незалежно від того, чи поділяють ці цілі інші учасники розмови. Якщо це так, то Грайс мав рацію, вважаючи, що прагматичні міркування регулюються більш загальними нормами раціональності та прийняття рішень, але помилявся, обмежуючи цей набір норм лише тими, що регулюють кооперативні контексти.

1.3. Сталнакерівські роздуми про ідеальні підвалини мови

Серед багатьох впливових внесків Роберта Сталнакера у філософію мови - розробка ним формальної прагматичної основи для моделювання структури лінгвістичного дискурсу. Модель структури дискурсу сама по собі не є теорією мовної комунікації; скоріше, вона являє собою теорію мовної комунікації. Однак вона також є генеративною; дослідження моделі може призвести до ідей, які приведуть до розвитку теорії мовної комунікації, яку вона спочатку була розроблена, щоб представляти. Наприклад, Сталнакер розробив свою модель структури дискурсу, спираючись на попередні уявлення (під сильним впливом Грайса) про природу породження та інтерпретації мовлення. Ця модель, однак, спричинила розвиток семантики та теорії, оскільки люди зрозуміли, що її інструменти можуть бути використані для визначення інших видів мовленнєвих актів та семантичних правил. До його роботи в цій галузі семантичну теорію, як правило, поважали як серйозний, суворий напрям, тоді як прагматичну теорію відкидали як неформальну і несистематичну. Сталнакер відірвався від цих обмежувальних і дещо штучних асоціацій, продемонструвавши, що сфера прагматики підлягає такому ж ретельному, систематичному теоретизуванню, як і сфера семантики, і тим самим допоміг згенерувати вибух нових робіт у динамічній семантиці та теорії мовленнєвих актів у одній із своїх робіт під назвою «Прагматичні пресупозиції» [58].

Сталнакер поділяє концепцію Грайса і Льюїса про мову як механізм кооперативного обміну інформацією, а його прагматична структура пристосована для представлення даних, які в першу чергу обмежуються контекстами, що відповідають цій картині. Мотивація цього обмеження ставить модель Сталнакера в рамки двох категорій ідеалізації, описаних Вайсбергом [70], [71]: галілеївська ідеалізація та мінімалістична ідеалізація. Нагадаємо, що Вайсберг описує мінімалістичні ідеалізації як такі, що мають на меті вловити сутнісний характер явища, про яке йдеться. У той час як тут

відповідним явищем є лінгвістичний дискурс в цілому, Сталнакер вважає обмін інформацією "суттєвим" і "центральною" випадком: «Суть дискурсу - принаймні одного центрального виду дискурсу - полягає в обміні інформацією» [59, с. 5] і «Причини, з яких люди розмовляють один з одним, звичайно, різноманітні і складні, але здається розумним припустити, що існують певні цілі, які є важливими для практики і які є основними причинами для мовлення в найбільш простих видах розмови. При простому обміні інформацією люди говорять, щоб інші люди дізналися про те, чого вони не знали раніше» [61, с. 703].

Таким чином, однією з мотивацій для пристосування формальної прагматичної структури до представлення кооперативного обміну інформацією є те, що цей тип обміну сприймається як такий, що відображає сутнісний характер дискурсу в цілому.

Сталнакерівська структура також демонструє те, що Вайсберг називає галілеївською ідеалізацією. Цей тип ідеалізації вводить спрощувальні викривлення в модель, щоб зробити її більш теоретично зрозумілою. Після того, як теоретики зрозуміють спрощену систему, вони можуть систематично усувати спотворення, наближаючи модель до точності. Модель Сталнакера демонструє галілеївську ідеалізацію наступним чином: Сталнакер припускає, що не тільки кооперативний обмін інформацією є "основним" типом дискурсу, але й інші типи дискурсу «можуть бути пояснені в термінах тих же категорій, що й серйозний обмін інформацією» [58, с. 51]. Іншим виправданням для обмеження набору даних кооперативним обміном інформацією є припущення, що альтернативні типи мовлення можуть бути змодельовані за допомогою тих самих базових теоретичних інструментів. Це буде питанням введення складності в існуючу структуру, а не її суттєвої реструктуризації.

Отже, для Сталнакера концепція мови як механізму кооперативного обміну інформацією є відправною точкою для теоретизування про природу і

структуру дискурсу. Приблизна картина виглядає так: у контексті кооперативного обміну інформацією мовна комунікація - це співпраця задля досягнення спільної мети, мотивованої спільним інтересом до пізнання того, яким є наш світ. Оскільки жоден з нас не здатен самотійно вивчити значну кількість інформації про світ, наші взаємні інтереси будуть найкраще задоволені, якщо ми приймемо спільну мету обміну інформацією. Передбачається, що якщо прагматична модель може адекватно представити цей "центральний" випадок, то вона вловила сутність дискурсу в цілому. Тоді ті ж самі основні теоретичні інструменти - можливо, з деякими незначними корективами і додатковою складністю - можна використовувати для представлення і інших випадків.

Процес обміну інформацією в концепції Сталнакера представлений за допомогою єдиного інформаційного набору - спільного підґрунтя. «Спільна основа має дві важливі властивості. По-перше, інформація в спільній базі є спільною в тому сенсі, що всі учасники розмови мають певне ставлення до цієї інформації. По-друге, спільна основа є публічною в тому сенсі, що ці ставлення повторюються (всі мають ставлення до того, що всі мають ставлення... до цієї інформації)» [26, с. 68]. У простіших моделях повторюване ставлення (*iterated attitude*) є таким самим, як і ставлення першого порядку, але можна також прийняти більш складну модель, яка представляє їх як різні. Наприклад, у своїй роботі «Спільне підґрунтя» [61], Сталнакер представляє спрощену модель, згідно з якою обидві установки є переконаннями, а потім пропонує перегляд, згідно з яким установкою першого порядку є прийняття, а ітеративною установкою - переконання. У центральному випадку спільна основа - це набір пропозицій, сумісних з інформацією, в яку співрозмовники зазвичай вірять (і зазвичай вірять, що вони зазвичай вірять, і т.д.), і яка слугує тлом, на якому мовленнєві акти продукуються та інтерпретуються. Коли ми продукуємо мовленнєві акти з метою обміну інформацією, ми пропонуємо додати до цього набору інформацію, щоб дізнатися більше про те, яким є світ.

Спільне підґрунтя також відіграє певну роль в інтерпретації; щоб зрозуміти, як мовець пропонує сформувані спільне підґрунтя, його мовленнєвий акт необхідно оцінити з огляду на існуюче спільне підґрунтя. Без спільних інтересів і спільних переконань, вважає Сталнакер, комунікація була б неможливою: «Висновок для наших цілей полягає в тому, що спільний інтерес і спільні знання необхідні для можливості комунікації. Лише на відносно багатому тлі спільних переконань можна змусити людей визнати дуже специфічні наміри, які необхідно визнати для успішних дій, що мають сенс, і лише там, де існують взаємно визнані спільні інтереси, визнання намірів буде ефективним у зміні переконань» [60, с. 42].

Ідея тут, слідом за Грайсом, полягає в тому, що комунікативні наміри, по суті, є відкритими. Для того, щоб ці наміри були розпізнані, і мовець, і аудиторія повинні покладатися на інформацію, яка є загальнодоступною і якою вони діляться між собою. А для того, щоб розпізнавання аудиторією намірів мовця призвело до переконання, яке є метою обміну інформацією, вона повинна мати спільні інтереси з мовцем. (В іншому випадку, наприклад, вона може не вважати її такою, що заслуговує на довіру.) Таким чином, можливість комунікації вимагає як спільних переконань, так і спільних інтересів.

У центральному сценарії кооперативного обміну інформацією фундаментальним теоретичним поняттям концепції є переконання: Воно використовується для визначення інших теоретичних категорій, таких як спільна основа, а також для пояснення виробництва, інтерпретації та умов успіху мовленнєвих актів. Однак Сталнакер усвідомлює, що поняття переконання є надто широким для опису нецентральних випадків. Відповідно до методології галілеївської ідеалізації, він припускає, що це можна зробити за допомогою спорідненого, але слабшого поняття прийняття. Прийняття - це ставлення до чогось як до істини з певних причин - де, в центральному

випадку, людина ставиться до чогось як до істини, тому що вона в це вірить. Таким чином, за допомогою цієї невеликої зміни початкової моделі можна пристосувати її до нецентрального випадку: Прийняття замінює переконання як основний теоретичний будівельний блок концепції. Під спільною позицією тепер розуміється інформація, яка є загальноприйнятою для цілей розмови, а не загальноприйнятою думкою.

Заміна поняття віри на поняття прийняття усуває спрощене спотворення. Хоча цей крок має на меті розширити сферу застосування фреймворку за межі центрального випадку кооперативного обміну інформацією, отримана картина все ще дотримується ідеалізованої картини лінгвістичної комунікації як кооперативної діяльності, мотивованої спільними інтересами і спрямованої на досягнення спільної мети. Ця картина втілена в моделі наступними взаємопов'язаними способами, які іноді називають п'ятьма ідеалізаціями Сталнакера:

- Розмови сприймаються як такі, що мають єдину мету.
- Вважається, що ця мета є спільною.
- Всі мовленнєві акти вважаються спрямованими на актуалізацію та інтерпретуються відповідно до унікального інформаційного набору.
- Цей інформаційний набір характеризується в термінах спільних ментальних станів.
- Цей інформаційний комплекс характеризується за допомогою унікального і великого за обсягом типу ментального стану.

Ці ідеалізації заважають Сталнакерівській системі пояснювати різні лінгвістичні явища, зокрема небуквальне мовлення, несерйозне мовлення, обман, "собачі свистки" та непорозуміння.

Трохи слів про небуквальне мовлення. Коли концепція Сталнакера обмежується центральним випадком кооперативного обміну інформацією, вона використовує переконання як фундаментальну теоретичну категорію. У спробі усунути спрощувальні викривлення і врахувати нецентральний випадок, переконання замінюється поняттям прийняття для цілей розмови. Цей крок послаблює звіт у двох аспектах. «По-перше, хоча він все ще передбачає однаковість мети в межах розмови, він допускає варіації мети в різних розмовах. По-друге, він допускає, що ці цілі не завжди передбачають вироблення переконання, хоча і припускає, що вони однаково передбачають вироблення тісно пов'язаного з ним ставлення прийняття» [26, с. 69-70].

Однак мовці можуть мати різноманітні розмовні цілі, не лише між розмовами, а й усередині розмов. Розгляд нелітературного мовлення ілюструє, що розмовні цілі можуть змінюватися навіть у межах одного висловлювання. Розглянемо наступний приклад з роботи Кіта Доннеллана «Посилання та конкретні описи» [17], який Сталнакер використовує для ілюстрації того, як прийняття може відрізнитися від переконання: «На коктейльній вечірці Аліса каже Бобу: "Чоловік, який п'є мартіні, - філософ", знаючи, що той п'є Perrier. Однак, оскільки вона також знає, що Боб вважає, що це мартіні, вона вважає, що найкращий спосіб ідентифікувати референта - використати цей опис» [61, с. 717].

Сталнакер зазначає, що Аліса і Боб можуть погодитися з метою розмови, що філософ п'є мартіні, навіть якщо обидва розуміють, що це неправда; їхнє вдавання віри є раціональним, оскільки це «ефективний спосіб для них передати щось правдиве - інформацію про людину, яку помилково вважають людиною, що п'є мартіні» [61, с. 718]. Цей приклад демонструє той факт, що мовець може мати різноманітні цілі щодо одного висловлювання. Тут ці цілі пов'язані з різним змістом: хибним змістом (що чоловік, який п'є мартіні, є філософом), який буквально виражається у реченні, та істинним змістом (що

цей чоловік є філософом), який в кінцевому результаті передається. Мовець вимовляє речення, що виражає фальшивий зміст, з метою передати істинний зміст. Істинний зміст відіграє іншу роль у цілях мовця; він повідомляє цей зміст з метою передачі інформації.

Те саме можна проілюструвати відомим прикладом з Грайса, що стосується метафори: «Мовець вимовляє речення "ти - вершки в моїй каві" до свого коханого, маючи на увазі, що він має на меті коханому, маючи намір повідомити, що вона кохає свого коханого» [21, с. 4].

Цей приклад, здається, ілюструє тип удавання, про який говорив Сталнакер: хоча оратор насправді не вірить, що аудиторія - це вершки в її каві, для неї раціонально говорити так, ніби це так, тому що це дозволяє їй передавати правдиву інформацію - що вона кохає свого коханого. І тут мовець має різноманітні цілі щодо одного висловлювання, щодо наступного змісту: буквальний зміст речення в його контексті (що аудиторія - це вершки в каві оратора), і небуквальний зміст (що оратор любить аудиторію), який передається опосередковано. Знову ж таки, мовець вимовляє речення, що виражає буквальний зміст, з метою передачі небуквального змісту, тоді як вона передає небуквальний зміст з метою передачі інформації.

Обидва ці приклади ставлять під сумнів першу ідеалізацію Сталнакера, оскільки кожен з них ілюструє, як розмова - і навіть одне висловлювання - може переслідувати різноманітні цілі. Вони також ілюструють, що різні цілі можуть бути спрямовані на актуалізацію різних наборів інформації, що чинить тиск на третю ідеалізацію Сталнакера. Нарешті, ці різні набори інформації, здається, пов'язані з різним ставленням, що суперечить п'ятій ідеалізації Сталнакера. В обох випадках мовець має різні цілі щодо буквального і небуквального змісту свого висловлювання. За допомогою кожного з цих змістів він прагне актуалізувати різний набір інформації.

Тепер щодо несерйозного мовлення. Несерйозне мовлення - це мовлення, яке не спрямоване на обмін інформацією. Прикладами можуть бути, наприклад, жарти, розповіді, гра на сцені тощо. У той час як нелітературне мовлення ілюструє, що цілі розмови можуть змінюватися в межах одного висловлювання, несерйозне мовлення ілюструє, що цілі розмови можуть змінюватися впродовж розмови - навіть якщо ми розглядаємо цілі лише одного мовця. Одна розмова може включати мовлення, спрямоване на обмін інформацією, а також несерйозне мовлення; часто, наприклад, жарти перемежуються з твердженнями. Розглянемо наступні висловлювання, зроблені Мішель Вольф під час її промови на вечері кореспондентів у Білому домі у 2018 році:

- Жарт Вольф: Під час своєї промови на вечері кореспондентів у Білому домі у 2018 році Мішель Вольф пожартувала: "Трампа настільки розорений, що шукав іноземну нафту у волоссі Дона-молодшого".
- Заява Вольф: Наприкінці своєї промови на вечері кореспондентів у Білому домі у 2018 році Мішель Вольф заявила: "У Флінті все ще немає чистої води".

Як було описано вище, серйозне і несерйозне мовлення слугують різним цілям. Серйозне мовлення спрямоване на обмін інформацією, тоді як несерйозне - на щось інше, наприклад, на розвагу аудиторії. Таким чином, приклад промови Вольфа ставить під сумнів першу Сталнакерівську ідеалізацію, згідно з якою кожна розмова керується унікальною метою. Цей факт породжує додаткові труднощі для третьої та п'ятої ідеалізацій, згідно з якими ця мета спрямована на актуалізацію унікального інформаційного набору, який характеризується єдиним, грубозернистим поняттям прийняття. Якби різні розмовні цілі Вольфа були спрямовані на актуалізацію унікального інформаційного набору, що характеризується прийняттям, то - в разі успіху -

цей набір включав би як інформацію про те, що Трамп настільки розорений, що шукав іноземну нафту у волоссі Дона-молодшого, так і про те, що у Флінті все ще немає чистої води.

Про обман. У контекстах мовного обману співрозмовники мають розмовні цілі, які суперечать одна одній. У таких контекстах одна сторона зазвичай має намір обмінятися інформацією, тоді як інша - надати дезінформацію. Ця особливість оманливого мовлення чинить тиск на четверту ідеалізацію Сталнакера, згідно з якою мовлення завжди має на меті актуалізувати спільні установки. Деніел Гарріс у роботі «Ми говоримо з людьми, а не з контекстами» [23] піднімає проблеми, пов'язані з цією особливістю концепції Сталнакера, хоча його аргументація зосереджена на мовленнєвих контекстах, де має місце затримка в часі, а не обман. Крім того, більшість прикладів Гарріса більше акцентують увагу на публічному аспекті спільності (повторювані спільні установки). Нагадаємо, що в моделі Сталнакера мовленнєві акти розуміються з точки зору їхнього передбачуваного впливу на інформацію, яка взаємно приймається учасниками розмови. Однак оновлення спільного набору інформації видається неправильним способом представлення цілей певних видів мовленнєвих актів. Оманливе мовлення, наприклад, покликане створити відмінність між тим, у що вірить мовець та його аудиторія.

Цікаво відзначити, що частково у відповідь на подібні випадки Сталнакер ослаблює початкову галілеївську ідеалізацію, переходячи від характеристики спільного підґрунтя в термінах спільної віри до характеристики спільного прийняття. Обман є контрприкладом до первинної розповіді, оскільки брехун не вірить своєму твердженню; таким чином, у разі успіху, його зміст не додається до того, у що спільно вірять співрозмовники. Однак, вдаючи, що вірить у свою брехню, брехун щиро приймає її зміст заради розмови. Таким чином, оманливе мовлення може вписуватися в загальну

картину, згідно з якою мовленнєві акти спрямовані на актуалізацію спільного інформаційного набору, за умови, що цей інформаційний набір характеризується слабшою установкою на прийняття, ніж на віру.

Проблема з цим зверненням до прийняття подібна до тієї, що виникає у зв'язку з небуквальним і несерйозним мовленням; воно виявляє проблеми з п'ятою ідеалізацією, пов'язаною з моделюванням розмовних актуалізацій за допомогою єдиного, великого за обсягом ментального стану. Поняття прийняття привабливе тим, що воно є достатньо ліберальним, щоб застосовуватися до широкого кола мовленнєвих актів, однак це відбувається за рахунок втрати пояснювальної сили. Актуалізація спільних позицій є побічним продуктом, а не метою оманливого мовлення. Хоча Гарріс зосереджується на мовленнєвих актах загалом, а не на твердженнях зокрема, він робить схожий висновок, стверджуючи, що оновлення спільного набору інформації є «в кращому випадку вторинною і несуттєвою метою комунікативних актів» [23, с. 2714]. Брехун не має на меті створити узгодженість у наборі інформації, яку він і його співрозмовник приймають заради розмови, а скоріше створити розбіжність між їхніми наборами переконань. Якщо їй це вдасться, їхні системи переконань розійдуться не лише щодо змісту брехні, але й щодо того, що вони вважають спільними переконаннями. Згідно зі Сталнакерською концепцією, розмовний вплив брехні зупиняється тут, на актуалізації спільного підґрунтя; вона не здатна репрезентувати той факт, що кінцева комунікативна мета брехуна - оновити переконання аудиторії таким чином, щоб вони не збігалися з її власними - не була досягнута. Таким чином, мета оманливого мовлення виходить за межі того, що модель може адекватно представити, використовуючи лише набори спільної інформації. Більше того, поняття "згода заради розмови" є надто слабким поняттям, щоб відобразити мету оманливого мовлення. Хоча прийняття може бути побічним продуктом оманливого мовлення, воно спрямоване на переконання.

Ще один тип мовлення, який чинить тиск на різні аспекти системи Сталнакера, - це собачий свист. Слідом за лінгвісткою Кімберлі Віттен та її роботою «Політика собачих свистків: Нове звучання старого нарративу» [73], ми розглядаємо собачі свистки як мовленнєві акти, які навмисно розраховані на щонайменше дві правдоподібні інтерпретації. Одна з цих інтерпретацій є приватною в тому сенсі, що вона спрямована на підмножину загальної аудиторії і призначена для того, щоб не бути розпізнаною членами аудиторії в цілому. Дженніфер Сауль у роботі «Собачі свистки, політичні маніпуляції та філософія мови» [52] проводить подальші відмінності між різними типами собачих свистків (наприклад, приховані та відкриті, навмисні та ненавмисні). Ми зосередимося на випадках, коли подвійне повідомлення є навмисним, але проігноруємо питання про те, чи є воно відкритим у тому сенсі, що група, на яку спрямована приватна інтерпретація, має намір розпізнати комунікативні наміри мовця.

Прикладом такого роду "собачого свисту" від Дженніфер Сауль може бути наступна заява Джорджа Буша з його послання "Про стан справ у державі" 2003 року: «Але є сила, чудодійна сила в доброті, ідеалізмі та вірі американського народу» [52].

Як зазначає Сауль, послання, розраховане на нефундаменталістську християнську аудиторію, є досить прямолінійним твердженням (якщо вкласти його в те, що Сауль називає "пухнастим політичним шаблоном") про силу доброти, ідеалізму і віри американського народу. Але є також принаймні одне зашифроване послання, спрямоване саме на фундаменталістську підгрупу аудиторії, яке залишиться непоміченим для їхніх нефундаменталістських колег. Серед фундаменталістів фраза "чудотворна сила" відноситься саме до сили Христа. Християни-фундаменталісти, знайомі з цим вживанням фрази, швидше за все, зрозуміють, що Буш стверджує, що сила Христа полягає в

доброті, ідеалізмі та вірі американського народу (а також усвідомлять його статус інсайдера в суспільстві).

«Собачі свистки ілюструють, що, продукуючи одне висловлювання, мовець може мати різні цілі щодо різних членів аудиторії, всупереч першій ідеалізації Сталнакера. Як і обман, цей випадок також тисне на четверту ідеалізацію, згідно з якою мовленнєві акти спрямовані на актуалізацію спільних ментальних станів» [26, с. 74]. У той час як брехун має на меті створити розбіжність між власними ментальними станами та ментальними станами аудиторії, у випадку зі свистом мовець має на меті створити розбіжність між ментальними станами членів своєї аудиторії. Цей факт, у свою чергу, тисне на третю ідеалізацію, згідно з якою мовлення спрямоване на актуалізацію єдиного інформаційного набору.

Непорозуміння (miscommunication). У концепції Сталнакера спільне підґрунтя відіграє дві основні теоретичні ролі: воно «бере участь у поясненні того, для чого використовується мова, і в поясненні механізмів, за допомогою яких вона це робить» [61, с. 15]. Досі ми говорили про першу роль, пов'язану з метою мовлення; мовці використовують мову для того, щоб актуалізувати спільне підґрунтя. Перш ніж мовленнєвий акт зможе змінити спільну мову, він має бути інтерпретований відповідно до існуючої спільної мови, щоб усунути двозначності та прояснити його мету. Відповідно до своєї четвертої ідеалізації, концепція Сталнакера представляє процес інтерпретації як такий, що відбувається на тлі спільної інформації.

Однак через відмінності в досвіді та соціальному становищі ми не завжди ділимося значним обсягом релевантної фонові інформації, що бере участь у мовному обміні. Це особливо чітко проявляється в контексті розмов про расову справедливість в Америці. Як багато хто помітив, фраза «All lives matter» зазвичай пропонується як виправлення неправильного тлумачення гасла "Black lives matter", яке помилково приписує йому виняткове значення

лише чорношкірих. Лувер Андерсон у роботі «Епістемічна несправедливість і філософія раси» [1] вказує, що таке неправильне тлумачення виникає через відмінності у прийнятій вихідній інформації; ексклюзивне прочитання гасла "Black lives matter" можливе лише за умови ігнорування фактів жорстокого поводження з чорношкірими американцями в системі кримінального правосуддя та ширшого історичного контексту історії расового насильства в США. Як зазначає Андерсон, «існують ситуації, ... в яких інтересам соціально впливових осіб слугує збереження незнання або неправильна інтерпретація певного соціального досвіду» [1, с. 140].

На моделі Сталнакера такі розмови є парадигматичними випадками розриву комунікації. Якщо співрозмовники не мають достатньо спільної фонові інформації, щоб інтерпретувати один одного в потрібний спосіб, контекст є "дефектним" і призводить до непорозуміння. Такі комунікативні розриви, однак, виходять за межі репрезентативності концепції Сталнакера. Оскільки вона моделює інтерпретацію як таку, що відбувається на тлі спільного набору інформації, їй бракує ресурсів для представлення процесів інтерпретації, які відбуваються в дефектних контекстах.

Висновки до розділу

Підсумовуючи все вищесказане, можна дійти до висновку, що незважаючи на різноманітні проекти ідеалізації мови, які можна також називати як ідеальні основи мови, вони між собою дуже тісно пов'язані.

Льюїс, Грайс і Сталнакер, будучи представниками філософії мови, не тільки створювали власні концепти, які пізніше стали засадничою базою для появи ідеальних фундацій мови, а ще й доповнювали і критикували наробітки одне одного.

Лінгвістична концепція Льюїса та структура лінгвістичного дискурсу Роберта Сталнакера багато в чому схожі між собою, адже як і у Льюїса, так і у Сталнакера можна побачити так звані принципи ідеалізації мови. Можна

зазначити також що Сталнакерівські ідеалізації, в певному сенсі, розширюють та доповнюють ідеалізації Девіда Льюїса.

Грайсівський проект інференційної прагматики можна сміло вважати основним проектом для подальшої роботи Льюїса та Сталнакера, бо вони спільно поділяли між собою одне і те саме розуміння про мову як засіб обміну інформації. Будучи натхненником для великої кількості вчених, Пол Грайс по праву має займати титул «батька комунікації».

Також можна сміливо казати, що фундамент, який заклали ці вчені, в майбутньому послугує тому, що на основ досліджень цих фундаментів, піде розвиток неідеальних засновків мови.

РОЗДІЛ 2. НЕІДЕАЛЬНІ ЗАСАДИ МОВИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Останніми роками дедалі більше філософів явно чи неявно віддають перевагу неідеальним теоріям (такі теорії розглядають питання про те, чи можливо у нашому неідеальному суспільстві, досягти ідеалу, і якщо можливо, то якими кроками цього можливо досягти) замість ідеальних (наприклад, Barker, Crerar, and Goetze 2018 [5], Beaver and Stanley 2019 [6], Medina 2013 [36], Mikkola 2016 [37], Mühlebach 2021 [40]). Таке зобов'язання зазвичай ґрунтується на базових уявленнях феміністичної та критичної расової філософії про те, що наша соціальна реальність є надзвичайно складною і дуже часто формується асиметричними владними відносинами. Багато феміністичних та критичних расових проєктів, таких як роботи про політично релевантну мову, епістемічну шкоду та метафізику гендеру, також вважаються прикладними проєктами у напрямку філософії мови (наприклад, Saul 2012, 2017, 2018, Habgood-Coote 2018, Hom 2008, Anderson 2018, Camp 2013, Jeshion 2013, Tirrell 1999, McGowan 2009, Maitra 2012, Langton 2012, Tirrell 2012).

Хоча мовна комунікація виконує багато різних функцій, можна стверджувати, що одна з них відіграє головну пояснювальну роль: це мета спрямування уваги. Перше, що ми робимо, коли спілкуємося, - це повертаємо увагу один одного до змісту - чи то до об'єктів, таких як хмари, чи то до станів світу, наприклад, до того, що на дорозі ожеледиця. Ми часто маємо додаткові комунікативні цілі при виконанні мовленнєвих актів; ми хочемо повернути увагу нашої аудиторії до чогось з певних причин, тобто вплинути на їхні переконання, ставлення чи поведінку. Ці додаткові цілі можуть змінюватися залежно від контексту, але те, що є спільним для кожного типу комунікативного акту, - це мета спрямування уваги.

Хоча поняття уваги вже давно цікавить філософів і когнітивістів, нещодавно воно стало темою, що має центральне значення в публічній сфері.

Багато хто попереджає, що ми колективно переживаємо "кризу уваги", яка породжена сучасною бізнес-моделлю великих технологій і посилена пандемічним способом життя. Вважається, що таке переповнення (або захоплення) простору уваги має глибокі наслідки для агентської діяльності та загального добробуту, збільшуючи ризик депресії та залежності, а також обмежуючи людський потенціал.

Картина мовної комунікації зберігає ідею Грайса, Льюїса та Сталнакера про те, що мова є фундаментально соціальною справою, яка включає взаємозалежні міркування, але відкидає ідею про те, що вона завжди характеризується спільними інтересами. Оскільки наше соціальне життя є складним, наші комунікативні цілі іноді слугуватимуть спільним інтересам, а іноді будуть ворожими. Ця соціальна складність має бути знайомою з розподілу уваги у сфері технологій, яка іноді - але не завжди - може бути зумовлена спільними інтересами. Хоча масштаби, швидкість та економічна структура онлайн-комунікації роблять її особливо цікавим випадком, вона, тим не менш, є прикладом більш загального явища, з якого вона бере свої основні риси: лінгвістичної комунікації.

Запропонована теорія мовної комунікації не є ідеальною в теоретичному сенсі, оскільки вона позбавлена певної теоретичної ідеалізації - в даному випадку ідеалізації, яка представляє мову як, по суті, кооперативну справу, спрямовану на обмін інформацією. Як наслідок неідеальності в цьому теоретичному сенсі, теорія надає інструменти для роздумів про використання мови, яке є неідеальним у нормативному сенсі, тобто не відповідає стандартам справедливості чи моралі. Це позиціонує теорію як місток між фундаментальними питаннями філософії мови та сучасними дослідженнями в галузі соціально-політичної філософії мови, а також роботами з уваги у філософії розуму, етиці та епістемології.

Загальну теорію можна умовно поділити на три частини: теорію значення, метасемантичну теорію та прагматичну теорію. Ці частини взаємопов'язані, і кожна з них спирається на те, що ми вважаємо найбільш важливими і переконливими ідеями Грайса, Льюїса і Сталнакера.

2.1. Важливість теорії значення для неідеальних основ мови

Існує багато способів означення речей. Отже, для того, щоб розробити теорію значення, ми повинні спочатку запитати, що ми хочемо, щоб ця теорія робила. Припустімо, що принаймні одна з ролей теорії значення полягає в тому, щоб виокремити концепцію використання мови, яка може бути застосована в метасемантичній теорії. Тобто, вона має охарактеризувати особливий тип вживання, який відіграє роль у визначенні того, яку публічну мову (мови) використовує певна лінгвістична спільнота.

Мову можна використовувати у нескінченну кількість різних способів, що створює складність у визначенні конкретних видів використання, які є релевантними для метасемантичного теоретизування. Хоча загальноприйнятим є твердження, повторюючи Вітгенштайна, що значення - це вживання, Куайн зазначає, що це не так: »Проблема в тому, що [Вітгенштайн] зупиняється на самому початку проблеми. Я також вважаю, що значення [виразу] - це вживання... Я думаю, що це досить широка характеристика, щоб охопити все; проблема в тому, що вона занадто широка... тому це питання про те, яке вживання має значення, а яке не має значення і має бути відкинуте... і проблема починається там, де вона починається, а не там, де вона закінчується...» [46].

Льюїс вирішив цю проблему, ототожнивши метасемантично релевантне вживання з типом вживання, що бере участь у кооперативному обміні інформацією. Однак це рішення є проблематичним; воно ігнорує альтернативні способи використання мови, які мають відношення до визначення лінгвістичного значення, і не в змозі відсіяти способи обміну

інформацією, які не є такими. Але якщо популярна концепція мови як кооперативного обміну інформацією не може забезпечити життєздатну відправну точку для розмежування метасемантично релевантного вживання, де ще ми можемо шукати?

Щоб знайти цей спільний інгредієнт, варто спочатку подумати про те, як складаються мовленнєві акти. Ідея, висунута і детально розроблена Остіном [3], полягає в тому, що мовленнєві акти є складними і багатошаровими в тому сенсі, що вони можуть утворювати частини один одного.

Розглянемо наступне висловлювання: "Північнокорейські археологи виявили стародавнє лігво єдинорога". «Мовець може мати будь-яку кількість цілей при виконанні цього висловлювання. Він може, наприклад, мати намір викликати сміх, розбудити увагу або спонукати до переконання; але передумовою для досягнення будь-якої з цих цілей є привернення уваги аудиторії до певного змісту» [26, с. 93]. Якщо їй це вдалося, то на певному мінімальному рівні їй вдалося здійснити комунікацію, незалежно від результату її подальшої мети. Таким чином, хоча акт привернення уваги аудиторії до контенту не є базовим щодо цілеспрямованої дії - оскільки він характеризує (зазвичай) найближчу, а не кінцеву комунікативну мету, - він є метафізично базовим, оскільки досягнення цієї найближчої мети є необхідною умовою для досягнення кінцевої комунікативної мети, якою б вона не була.

Характеризуючи базовий мовленнєвий акт смислу з точки зору мети спрямування уваги, об'єднується зростаючий наратив про роль уваги в комунікації. Наприклад, Кемпбелл [12], Дікі [15, 16] спираючись на ідеї Бертрана Рассела [50], стверджують, що увага пояснює нашу здатність використовувати та інтерпретувати демонстративні висловлювання. Томаселло [66] стверджує, що спільна увага відіграє вирішальну роль у ранньому мовному розвитку та ранніх формах комунікації. Біттнер [7, 8] та Мюррей [41] застосовують поняття уваги для моделювання введення

референтів дискурсу. «Я припускаю, що роль уваги в теорії значення ще ширша: вона є механізмом, за допомогою якого конвенціональна мова будується і підтримується» [26, с. 95].

Визначимо цей базовий мовленнєвий акт значення наступним чином: Вимовляючи *e*, мовець *S* має на увазі *m* на той випадок, якщо для деякої аудиторії *A*, *S* має намір привернути увагу *A* до *m*, принаймні частково, на основі того, що вона вимовила *e*.

Типи речей, які можуть стояти на місці *m* вище, - це ті речі, які можуть бути об'єктами уваги. Таке пояснення значення в широкому сенсі є грайсівським у тому сенсі, що воно апелює до намірів мовця. Це може відштовхнути тих, хто вважає підхід Грайса надто когнітивно вимогливим, тож дозвольте мені спробувати розвіяти ці побоювання. По-перше, важливо зазначити, що, хоча цей факт часто ігнорується, Грайс думав про наміри в досить слабкому сенсі: «Я мушу заперечити будь-який намір заселити все наше мовленнєве життя арміями складних психологічних явищ... Явно сформульовані лінгвістичні (або квазілінгвістичні) наміри, без сумніву, є порівняно рідкісними. За їх відсутності ми, здається, покладаємося на ті самі критерії, що й у випадку нелінгвістичних намірів... вважається, що ми маємо на увазі звичайні наслідки наших дій» [21, с. 222].

Ми, слідом за Грайсом, розглядаємо наміри у когнітивно невимогливий спосіб. Наміри не повинні підніматися до рівня свідомості чи бути чітко сформульованими. Це ментальні стани, які ми регулярно приписуємо агентам, щоб пояснити їхні дії, навіть коли агенти не знають про наявність таких ментальних станів.

«Хоча моя версія є грайсівською у своєму зверненні до цілеспрямованої дії, вона є слабшою за версію самого Грайса у кількох аспектах» [26, с. 96]. По-перше, вона не передбачає відкритих комунікативних намірів; тобто, для того, щоб здійснити акт смислу, мовець не повинен мати додаткового наміру

вищого порядку, щоб його намір першого порядку був розпізнаний. Хоча я виокремлюю клас мовленнєвих актів з цією ознакою, вона не є обов'язковою для здійснення мовленнєвих актів загалом. По-друге, цей опис слабший, ніж у Грайса, оскільки він спрямований на спрямування уваги, а не на переконання. Увага досягається у нелюдських приматів, а у людей - у більш ранньому віці, ніж переконання; таким чином, цей спосіб пояснення значення вимагає нижчого рівня когнітивної складності з боку аудиторії.

Хоча цей підхід слабший за традиційний підхід Грайса в цих аспектах, він, тим не менш, прихильний до характеристики мовленнєвих актів як навмисних, спрямованих на певну мету дій. Більше того, вона характеризує ці цілі як спрямовані на аудиторію. Це може викликати занепокоєння щодо того, чи може теорія пояснити ненавмисні мовні явища, а також мовленнєві акти, які не спрямовані на аудиторію.

2.2. Прагматика і неідеальні основи мови

«Фундаментальна відмінність мого підходу від підходів Грайса, Льюїса та Сталнакера полягає в тому, що я беру основний акт значення, описаний вище, а не твердження, як фундаментальний теоретичний інструмент, за допомогою якого можна побудувати ширшу теорію лінгвістичної комунікації. Це прямий результат моєї відмови від концепції мови як обміну інформацією» [26, с. 97]. Згідно з цією концепцією, твердження є найбільш помітним і важливим мовленнєвим актом; як такий, розумно використовувати його як основне поняття в теорії мовної комунікації. Однак, як тільки це припущення відкидається, зникає будь-яка мотивація для використання твердження в цій ролі.

Таке витіснення ствердження з його привілейованого місця в теорії мови може викликати у деяких теоретиків відчуття тривоги. Зокрема, можна побоюватися, що наведене вище поняття значення є надто слабким, щоб відігравати різні теоретичні ролі твердження, такі як пояснення передачі знань

через свідчення та міжособистісних зобов'язань, які ми беремо на себе через мовлення. Правомірність цього занепокоєння, однак, залежить від того, про яку саме теоретичну роль йдеться. Значення замінює твердження в його ролі в характеристиці найпростішого і найфундаментальнішого мовленнєвого акту, а також у його ролі в метасемантичній теорії. Воно, однак, не має на меті повністю замінити роль ствердження. Адекватна теорія мови повинна характеризувати широкий спектр мовленнєвих актів, включаючи - але не обмежуючись - тим, що ми часто вважаємо "первинними" іллокутивними актами ствердження, наказу і запиту.

Оскільки той, хто стверджує, прагне, щоб аудиторія не просто повірила у зміст, але й зрозуміла його, акт ствердження переслідує дві мети: привернути увагу аудиторії до змісту і викликати в неї віру в цей зміст. Таким чином, ми можемо уявити собі акт ствердження як ланцюжок цілей, в якому одні ланки слугують засобом для досягнення інших. Простий акт ствердження можна уявити як ланцюжок із двох ланок: перша ланка спрямована на привернення уваги, що слугує засобом для досягнення другої ланки, яка спрямована на переконання.

Як і Грайс, ми можемо розглядати цей ланцюжок цілей – і зв'язок між її ланками - як раціональну реконструкцію. Ми можемо визначити цю іграшкову теорію ствердження наступним чином: Вимовляючи e , S стверджує m про всяк випадок для деякої аудиторії A , S має намір: 1 - A хоча б частково відповідає на m на основі того, що S вимовляє e ; 2. A вірити m .

Ця теорія іграшок забезпечує основу для роздумів про іллокутивну дію у зв'язку з актами смислу. Іллокутивні дії - це ті мовленнєві акти, які містять акт значення як належну частину. Інші види іллокутивних актів можна визначити аналогічно до твердження, але з варіаціями в типі мети (цілей), які виходять за межі першого пункту.

Іллокутивні дії, на цій загальній картині, матимуть значення як компонент, але також включатимуть додаткові цілі, які будуть варіюватися залежно від типу іллокутивного акту, що розглядається. Нагадаємо, що однією з характерних особливостей уваги є те, що вона відбирає зміст для дії. Здійснюючи іллокутивну дію, мовець хоче, щоб аудиторія вибрала зміст для дії; у випадку ствердження цією дією буде переконання, в інших випадках це буде інший тип дії.

Ця концепція піднімає питання про те, які цілі належать до характеристики іллокутивної дії порівняно з характеристикою її перлокутивного ефекту. Терміни "іллокутивна дія" та "перлокутивний ефект" були вперше введені Остіном [3]. Хоча різні філософи пропонують різні уточнення цих понять, прийнято характеризувати їх приблизно так: Цілі, пов'язані з іллокутивною дією, є конститутивними, в тому сенсі, що вони роблять її саме тим мовленнєвим актом, яким вона є. На противагу цьому, перлокутивні ефекти є побічними, неконститутивними наслідками іллокутивних дій. Звідси випливає, що хоча перлокутивні ефекти можуть бути заплановані мовцем, його мета їх створення не повинна бути частиною аналізу його мовленнєвого акту. Вони є передбачуваними наслідками іллокутивної дії, але не є її складовою. Наприклад, припустімо, що я висловлюю твердження, і одна з моїх цілей при цьому полягає в тому, щоб ви добре про мене думали. Згідно з нашою теорією гри, ця мета не є конститутивною для іллокутивного акту ствердження.

Для прагматичної теорії важливо вміти розрізнити прямі та непрямі мовленнєві акти. Відповідно до ідеї, що мовленнєві акти включають ланцюжок цілей, ми можемо визначити непряме мовлення, апелюючи до ієрархії комунікативних намірів.

Пряме значення: Вимовляючи e , S має на увазі m , про всяк випадок, якщо для якоїсь аудиторії A , S має на увазі саме m : 1. А хоча б частково

звернути увагу на *m* на основі того, що *S* вимовляє *e*. і немає такого змісту *k* (відмінного від *m*), що *S* має намір: 2. А хоча б частково звернути увагу на *k* на основі того, що *S* вимовляє *e*. 3. (2) є засобом для (1).

Непряме значення: Вимовляючи *e*, *S* непрямо має на увазі *m*, на випадок, якщо для якоїсь аудиторії *A*, *S* має на увазі саме *m*: 1. А принаймні частково звернути увагу на *m* на основі того, що *S* вимовляє *e*. і є деякий зміст *k* (відмінний від *m*), такий, що *S* має намір: 2. А принаймні частково звернути увагу на *k* на основі того, що *S* вимовляє *e*. 3. (2) є засобом для (1).

Тут ми бачимо, що значення функціонує не лише як засіб відбору змісту для здійснення іллокутивного акту, такого як ствердження; воно також функціонує як засіб привернення уваги до іншого змісту. «Ми відрізняємо непрямий смисл від прямого, апелюючи до його місця в ланцюжку цілей мовця. Зміст є прямим у тому випадку, якщо мовець не мав на меті привернути увагу аудиторії до цього змісту, спрямувавши її увагу на інший зміст» [26, с. 100]. Тобто, у випадку прямого значення, спрямування уваги не опосередковане іншим актом значення. Воно опосередковується просто висловлюванням (разом, можливо, з деякою фоновою інформацією).

Може бути більше одного рівня опосередкованості. Розглянемо, наприклад, саркастичну метафору. Людина часто говорить про персонажів, які їй не подобаються: "Той-то - справжня перлина". Те, що такий-то є справжнім дорогоцінним каменем, є прямим змістом висловлювання, оскільки вона намагається спрямувати увагу аудиторії на цей зміст, не опосередковуючи цей напрямок уваги іншим актом значення. Вона спрямовує увагу аудиторії на цей зміст, щоб переключити її на інший, а саме на те, що те-то і те-то є рідкісним і цінним і т.д. «Назвемо це метафоричним змістом. Метафоричний зміст, однак, не є тим, що ми можемо вважати кінцевою метою її висловлювання. Оскільки вона є саркастичною, цей другий акт спрямування уваги слугує засобом спрямування уваги аудиторії на подальший зміст, що те-то і те-то не є

рідкісним, цінним і т.д» [26, с. 101]. Ми можемо назвати це саркастичним змістом. Оскільки і спрямування уваги на метафоричний зміст, і саркастичний зміст опосередковані іншими смисловими актами (за участю прямого та метафоричного змісту відповідно), у цьому висловлюванні відбувається не один, а два акти непрямого смислу. З цієї причини імплікатуру не слід розуміти як тотожну непрямому змісту; моя мама не імплікувала метафоричний зміст, хоча й мала його на увазі опосередковано. Скоріше, імплікатура схожа на привілейовану підгрупу непрямого мовлення, а саме на непряме твердження.

Мовленнєві акти різняться за ступенем співпраці мовця з аудиторією, щоб зробити свої комунікативні наміри прозорими. У деяких випадках мовець хоче, щоб аудиторія розпізнала те, що він робить, і щоб це розпізнавання допомогло йому досягти своєї мети. Щоб пояснити ці відмінності, ми виокремимо дві різні підкатегорії ширшого визначення значення, запропонованого вище: відкрите та приховане значення. Припустимо, що ми можемо охарактеризувати відкрите значення наступним чином: Вимовляючи e , S відкрито має на увазі m , на випадок, якщо це має на увазі якась аудиторія A , S має на увазі: 1. A принаймні частково звернути увагу на m на основі того, що S вимовляє e ; 2. A визнати, що S має намір (1).

Приховане значення: Вимовляючи e , S приховано має на увазі m , на випадок, якщо це має на увазі якась аудиторія A , S має на увазі: 1. A звернути увагу на m ; 2. A не розпізнати, що S має намір (1).

Іллокутивні дії, такі як ствердження, також можуть поділятися на підкатегорії, залежно від того, чи є мета мовця відкритою або прихованою. Однак, оскільки іллокутивні дії включають кілька цілей, ці підкатегорії будуть складними; деякі, але не всі цілі мовця при виконанні ствердження, наприклад, можуть бути прихованими. Для ілюстрації розглянемо повністю відкрите твердження, коли мовець має намір, щоб аудиторія розпізнала обидві його

цілі: Вимовляючи *e*, *S* відкрито стверджує *m* на випадок, якщо *S* має такий намір: 1. А принаймні частково прислухатися до *m* на основі того, що *S* говорить *e*; 2. А визнати, що *S* має намір (1); 3. А повірити *m*.; 4. А визнати, що *S* має намір (3).

З іншого боку, оратор може мати намір, щоб аудиторія визнала його мету - привернути увагу, а не викликати переконання. Інший спосіб мислення полягає в тому, що мовець хоче, щоб зміст його мовленнєвого акту був визнаний, але не його іллокутивна сила. Прикладами можуть бути пасивно-агресивна критика, замаскована під запитання, та образи, замасковані під жарти. У такому випадку твердження буде частково прихованим: Вимовляючи *e*, *S* частково приховано стверджує *m*, якщо *S* має такий намір: 1. А принаймні частково прислухатися до *m* на основі того, що *S* вимовив *e*; 2. А визнати, що *S* має намір (1); 3. А повірити *m*; 4. А не визнати, що *S* має намір (3).

Це дає загальний рецепт для роздумів про підкатегорії іллокутивної дії: Іллокутивна дія є повністю відкритою, якщо всі пов'язані з нею цілі є відкритими. Вона є частково прихованою, якщо деякі, але не всі її цілі є прихованими. Вона є повністю прихованою, якщо всі її цілі є прихованими.

Залишається відкритим питання про те, чи є характерним для певних мовленнєвих актів те, що принаймні деякі з їхніх цілей обов'язково є відкритими. Наприклад, можна вважати, що твердження має публічний елемент (можливо, пов'язаний із зобов'язанням), навіть якщо, наприклад, мета викликати переконання може бути прихованою.

Остання особливість структури мовленнєвих актів, на яку хочеться звернути увагу, полягає в тому, що категорії прямих/непрямих мовленнєвих актів і прихованих/відвертих мовленнєвих актів можуть перетинатися. Як і прямі мовленнєві акти, непрямі мовленнєві акти передбачають ланцюжок цілей. Таким чином, їх можна так само розділити на підкатегорії: Непрямий мовленнєвий акт є повністю відкритим, якщо всі пов'язані з ним цілі є

відкритими. Він є частково прихованим, якщо деякі, але не всі його цілі є прихованими. Він є повністю прихованим, якщо всі його цілі є прихованими.

Розмовний контент, як і простір уваги, структурований. Зміст, з якого складаються дискурси - і навіть ті, що складають окремі мовленнєві акти, - не завжди є рівнозначним; зазвичай, одна інформація знаходиться на передньому плані, а інша - на задньому. Те саме стосується і простору уваги. Може існувати частина змісту, яка знаходиться на передньому плані простору уваги, в той час як інший зміст залишається на задньому плані. Ця спільність між увагою та змістом розмови може запропонувати новий спосіб мислення про зміст, який не є основним, який зазвичай характеризується як фоновий зміст мовленнєвих актів. Тут можна згадати Юдіт Тонгаузер та її роботу «Діагностика (не-) актуального контенту» [67].

Уявіть, що ви промовляєте наступне речення: Мій сусід по кімнаті, який є юристом, міг би проконсультувати вас з цього приводу. Зміст умовного речення, а саме те, що сусід спікера по кімнаті є адвокатом, не викликає сумнівів. Серед усього спектру інформації, що передається висловлюванням, ця інформація є фоновією. На передньому плані - інформація про те, що цей сусід може надати аудиторії консультацію з обговорюваного питання. Це актуальний зміст. «На мою думку, мається на увазі і те, що стосується питання, і те, що не стосується питання, і те, що стверджується, враховуючи, що оратор має намір, щоб аудиторія прислухалася і повірила в обидва ці змісти» [26, с. 104].

У зв'язку з цим виникає питання, як ми можемо розрізнити ці два види контексту. Принаймні, в деяких випадках, співвідношення між змістом, що стосується і не стосується теми, досить добре відображає співвідношення між рівнем уваги, яку оратор має намір приділити аудиторії до різного змісту. Хоча оратор привертає увагу аудиторії до обох видів інформації, інформація про те, що сусідка по кімнаті може надати аудиторії пораду, має зайняти

привілейоване місце в просторі уваги аудиторії порівняно з інформацією про те, що сусідка оратора є юристом.

Щось подібне можна сказати про пресупозицію речення, а саме про те, що мовець має сусіда по кімнаті. Ця інформація також кваліфікується як зміст, що не відноситься до теми; вона є фоною по відношенню до інформації, яку сусід може повідомити аудиторії. Наприклад, у багатьох випадках припущення може взагалі не матися на увазі, в тому сенсі, що промовець не має наміру, щоб його аудиторія звернула увагу на цей контент. Ми можемо уявити, наприклад, що, вимовляючи наведене вище речення, мовець не має наміру, щоб аудиторія звернула увагу на пресупозицію; скоріше, той факт, що аудиторія зверне увагу на неї, є передбачуваним наслідком того, що вона зверне увагу на зміст, про який ідеться в реченні. «Тобто, як наслідок уваги до припущення, що сусідка ораторки зможе дати їй пораду, аудиторія, ймовірно, зверне увагу на припущення, що ораторка має сусідку по кімнаті. Однак ми не завжди можемо передбачити результати наших цілей. У таких випадках припущення можна відрізнити від основного змісту, оскільки оратор має на увазі саме останнє, а не перше. В інших контекстах пресупозиції можуть матися на увазі; це стосується того, що часто називають "інформативними пресупозиціями"» [26, с. 105]. Наприклад, мовець може мати намір використати своє висловлювання, щоб повідомити аудиторію про те, що у них є сусід по кімнаті. У таких випадках мається на увазі (і стверджується) як актуальний зміст, так і пресупозиція, тому виникає питання, як розрізнити їх як мовленнєві акти. Знову ж таки, ступінь уваги може відігравати певну роль принаймні в деяких випадках; зазвичай мовець має намір, щоб зміст, про який ідеться, займав привілейоване місце в полі уваги аудиторії порівняно з пресупозицією.

Коротко порівняємо цю пропозицію з думкою Сари Мюррей [41], яка звертає увагу на використання динамічної семантичної теорії для

моделювання введення дискурсивних референтів і диференціації ролі неактуального контенту від ролі актуального контенту. Мюррей припускає, що актуальний контент додає дискурс-референт, який моделюється як оновлення набору уваги. Потім відбувається окрема актуалізація, що відповідає спонукальній силі речення. Дух цієї пропозиції подібний до моєї в тому, що вона пропонує ланцюжок подій у відповідь на успішний мовленнєвий акт: спочатку зміст додається до набору уваги. Потім, за допомогою цієї події, відбувається щось інше, що відображає подальші іллокутивні цілі мовця. Таким чином, ми обидва вважаємо, що увага відіграє важливу роль, яка в певному сенсі є первинною по відношенню до іллокутивної сили. Друга схожість полягає в тому, що ми обидва хочемо використовувати ідею уваги для розрізнення змісту, що стосується і не стосується теми, і змісту, що не стосується теми. Для Мюррей актуальний зміст додається до набору уваги, тоді як неактуальний - ні. Це пояснює, чому перший, але не другий, доступний для анафори, прямого виклику тощо. Погоджуючись з тим, що увага може бути використана для розрізнення актуального і неактуального контенту, ми вважаємо, що Мюррей дає невірну оцінку того, як саме. Несуттєвий зміст успішного мовленнєвого акту повинен якимось чином потрапити в простір уваги аудиторії, оскільки він доступний для вибору для дії. Наприклад, аудиторія може повірити в цей зміст. Вони можуть навіть оскаржити цей зміст (це може вимагати більшого порушення розмови, ніж у випадку з оскарженням актуального змісту, але це можливо). Більше того, важко пояснити, яку роль відіграватиме в комунікації контент, що не стосується теми, якщо він повністю вислизне з поля зору аудиторії і не буде доступним для вибору будь-яких дій. Кращий спосіб позначити відмінність, яка була запропонована запропонував вище, полягає в тому, що йдеться про різницю в ступені, а не про різницю в характері: аудиторія звертає увагу на неактуальний контент меншою мірою, ніж на актуальний, а не не звертає її взагалі. Якщо припустити, що ступінь уваги пов'язаний зі ступенем

доступності для вибору для дії, це все одно залишає нам ресурси для пояснення того, чому актуальний контент легше піддається анафорі та прямому виклику. Як приклад, можна до цього додати роботу «Актуальність: Комунікація та пізнання» Дена Спербера та Дейдре Вілсон [57].

2.3. Неідеальні засади мови та метасемантика

У цьому розділі пропонується метасемантична теорія, яка використовує базовий мовленнєвий акт значення, сформульований вище. Ця частина теорії використовує загальну схему Льюїса для роздумів про лінгвістичну конвенцію, яку можна підсумувати наступним твердженням: мова L є мовою спільноти C тільки в тому випадку, якщо C бере участь у конвенції використання мови L . Звичайно, Льюїс провів особливий аналіз того, що означає використання мови L , а саме, правдивість і довіру до мови L . «Я приймаю його загальну метасемантичну схему, але буду аналізувати використання мови L з точки зору відкритого прямого значення» [26, с. 106]. Ця заміна призводить до наступної метасемантичної теорії: Мова L є мовою спільноти C на випадок, якщо C бере участь у конвенції з відкритим прямим значенням у L де здійснити акт відкритого прямого значення в L означає відкрито мати на увазі $L(e)$, вимовляючи вираз e з L .

Хоча ця робоча теорія, зрештою, потребує певного посилення, ці деталі не мають значення для наших цілей, тож ми можемо залишити їх осторонь. Власна теорія Льюїса включала низку додаткових умов, зокрема вимогу, щоб конвенції характеризувалися переважанням спільних інтересів.

Під час мовленнєвого акту мовець може передавати безліч змістів, багато з яких можуть бути семантично не закодовані у його висловлюванні. Обмежуючи метасемантично релевантне вживання прямим значенням, ми можемо зосередитися на змісті, що передається, який має досить тісний зв'язок із самим висловлюванням; це зміст, який передається на основі висловлювання (разом, можливо, з деякою фоновою інформацією), не будучи

опосередкованим іншими змістами, які має на увазі мовець. Цей тісний зв'язок між прямим значенням і висловлюванням дає нам певні підстави припустити, що воно відіграє привілейовану роль у визначенні мовного значення. Це зміст, який мовець, так би мовити, мав на увазі під своїми словами, а не зміст, який він опосередковано передає.

Обмеження відкритим значенням мотивоване тим, що лише відкриті мовленнєві акти можуть бути вірогідними кандидатами на конвенціоналізацію. «Нагадаємо, що конвенції вимагають, щоб члени спільноти вірили в те, що поведінка, про яку йдеться, насправді є закономірністю серед них - саме ця віра породжує очікування майбутньої поведінки та мотивує дотримання конформності» [26, с. 107]. Прихований сенс не може відігравати цю роль з кількох причин. По-перше, його нелегко розпізнати; коли мовець здійснює акт прихованого значення, він має намір спрямувати увагу аудиторії так, щоб цей намір не був розпізнаний. Хоча іноді аудиторія може розпізнати наміри оратора, незважаючи на його протилежні плани, навряд чи це траплятиметься достатньо часто, щоб створити очікування, необхідні для підтримки конвенціоналізації. По-друге, закономірністю прихованого значення було б самопідривання. Коли її акт відкритого значення розпізнається як такий, цілі мовця руйнуються; отже, якщо певна стратегія виконання акту прихованого значення регулярно розпізнається як така, мовці навряд чи дотримуватимуться цієї стратегії. Отже, будь-яка регулярна стратегія здійснення актів прихованого значення буде нестабільною. Хоча нейтральні смислові акти - тобто випадки, коли мовець не намагається продемонструвати свої наміри аудиторії, але й не намагається їх приховати - не є самопідривними, їм притаманна проблема недостатньої впізнаваності для конвенціоналізації. Зазвичай людина не здатна надійно і послідовно розпізнавати наміри інших, якщо тільки вони навмисно не роблять це легко - тобто, якщо ці наміри не є відкритими. І тому, що його легше розпізнати, і тому, що його розпізнавання стимулюватиме повторне

використання стратегії, відкрите пряме значення є найкращим кандидатом на конвенціоналізацію.

Важливо зазначити, що метасемантична теорія вимагає лише того, щоб відкриті наміри були конвенційними в межах лінгвістичної спільноти - щоб вони формували певну стійку закономірність. Вона не вимагає, щоб такі наміри характеризували кожен окремий комунікативний обмін. «Після того, як висловлювання набули своїх конвенційних інтенційних властивостей, ми можемо в певних контекстах вирішити спілкуватися, використовуючи спільні знання про ці властивості, а не покладатися на читання думок (хоча нестримна контекстна чутливість природних мов припускає, що таких контекстів може бути досить мало і вони можуть бути дуже рідкісними)» [26, с. 108]. Однак ми повинні пояснити, як мова набуває своїх інтенціональних властивостей; це те, на що спрямована метасемантика Грейса, і вона робить це, апелюючи до ролі інтенцій та розпізнавання інтенцій. Як тільки лінгвістична конвенція створена і працює, з'являється багато можливостей для перезавантаження - але для цього потрібен певний рівень читання думок. Це і є інсайт Грайса.

Можна також побоюватися, що немовлятам, які не володіють мовою, може бракувати теорії мислення, необхідної для виконання та інтерпретації актів з явним прямим значенням; вивчення мови допомагає їм розвинути цю здатність, а це, як видається, робить розповідь замкненою на собі. Аналогічне занепокоєння можна висловити щодо пояснення розвитку мови у філогенезі: якщо нашим найближчим предкам бракувало навичок читання думок, які лежать в основі публічної мови, це створює проблему для пояснення виникнення мовної комунікації. «Але все більше доказів свідчить про те, що і нелюдські тварини, і немовлята, які не володіють мовою, мають здатність міркувати про цілі інших людей і брати участь у спільній увазі - найважливіші когнітивні здібності, пов'язані з відкритим прямим значенням» [26, с. 108]. Дослідження показують, що ці здібності відіграють центральну роль у

ранньому розвитку мови у людських дітей, а також у примітивних формах комунікації у нелюдських тварин. Більше того, тут також є багато можливостей для вдосконалення. З цим поясненням узгоджується те, що розвиток мови в онтогенезі включає в себе підмости через взаємодію з лінгвістично компетентними дорослими. Це також узгоджується з поступовою еволюційною картиною, згідно з якою природна сигнальна система могла розвинути в мову, складність і витонченість якої розвивалася разом із когнітивними здібностями її користувачів.

Значення визначаються однаково для всіх змістовних типів виразів. Ця деталь відрізняє теорію від теорії Грайса і Льюїса, які вважали, що конвенції вживання безпосередньо визначають лише значення речень, з яких можна вивести значення підрядних членів.

Ця особливість є побічним продуктом їхньої концепції мови як кооперативного обміну інформацією, який стандартно досягається шляхом виконання тверджень, що виражають пропозиції за допомогою вказівних речень. Змістом акту відкритого прямого значення може бути все, що може слугувати об'єктом уваги; це не обмежується реченнями, але може також включати субреченнєвий зміст, такий як предмети та властивості, зміст фраз та зміст цілих дискурсів.

Через це конвенції відкритого прямого значення визначають зміст підрядних речень так само, як і речень: Наші конвенції вимовляти "Елізабет Уоррен", щоб привернути увагу аудиторії до Елізабет Уоррен, і "був попереджений", щоб привернути увагу до властивості бути попередженим, визначають Елізабет Уоррен як значення для першого виразу і властивість бути попередженим як значення для останнього. «Можна було б побоюватися подвійного підрахунку; що при звичайному вживанні "Елізабет Уоррен була попереджена і все ж вона наполягла" мовці безпосередньо мають на увазі сполучник, виражений цим реченням, а також кожен сполучник - і в цьому

випадку моя пропозиція буде помилково передбачати, що це речення означає щонайменше три речення в англійській мові» [26, с. 109]. Однак ми зазвичай не хочемо, щоб аудиторія звернула увагу на те, що Елізабет Уоррен була попереджена на підставі того, що ми вимовили це повне речення, а скоріше на підставі того, що ми вимовили його належну частину, а саме: "Елізабет Уоррен була попереджена". Хоча одне висловлювання є частиною іншого, вони є окремими; коли ми уважно ставимося до відокремлення висловлювань, подвійний підрахунок не є проблематичним.

Виняток із цієї одноманітності у визначенні значення можна побачити в синтагматичних висловлюваннях. Очевидно, мовці не мають наміру, щоб аудиторія звертала увагу на певний зміст, вимовляючи, наприклад, квантифікатори, сполучники та морфеми. Як зазначає Золтан Сабо: «Ми вважаємо безперспективним уточнювати значення означеного артикля або сполучника ізольовано від інших виразів. Здається, що ми нічого не маємо на увазі, вимовляючи такі вирази самі по собі - те, що ми хочемо з ними зробити, можна сформулювати лише у зв'язку з тим, як ми вимовляємо інші вирази» [65, с. 26-27].

Продовжуючи традицію логічної та лінгвістичної теорії, характерну для роботи Бертрана Рассела про певні описи, Сабо пропонує пояснювальний поділ лексики на вирази змісту та функції - де значення перших визначаються мовленнєвими актами, які вони виконують, а значення других визначаються їхнім внеском у значення виражень змісту, в яких вони зустрічаються.

Вирази змісту - це ті, чий значення визначаються конвенціями відкритого прямого значення; це такі вирази, як іменники, предикати та речення, чий значення можуть слугувати об'єктами уваги. Синкатегорема, навпаки, є функціональними виразами: їхні значення є лише тими функціями, з яких випливають значення змістових виразів, в яких вони зустрічаються, з огляду на структуру і значення їхніх частин. Таким чином, конвенції прямого

значення визначають значення для всієї мови, хоча для синкатегорем це відбувається опосередковано. Як зазначає Сабо, останні отримують шляхом зворотного інжинірингу значень виразів змісту, в яких вони зустрічаються, щоб знайти складну функцію, яка дає правильні результати з огляду на її структуру та значення її частин.

Нарешті, скажімо, як акаунт буде обробляти контекстну чутливість. Це вимагає невеликої модифікації акаунта. «Досі я казала, що закономірність значення у мові L - це закономірність використання e для явного прямого значення $L(e)$. Нам потрібно переглянути це, щоб врахувати чутливість до контексту» [26, с. 110].

Будемо вважати мову L частковою функцією, яка при отриманні виразу типу E повертає часткову функцію $L(E)$ від лексем E до його змісту. Ми можемо назвати це характером E відносно L . Ми будемо говорити, як і раніше, що спільнота розмовляє мовою L на випадок, якщо її члени беруть участь у домовленостях про використання L . Однак тепер ми будемо розуміти використання L наступним чином (де E - тип виразу, а e - лексема виразу): Вживати L означає відкрито безпосередньо означати те, що $L(E)$ присвоює e , вимовляючи e . Хоча такий спосіб роботи з чутливістю до контексту є нестандартним, він прямо відображає традиційну концепцію символу як функції від контексту висловлювання до змісту, враховуючи, що кожна лексема визначає унікальний контекст.

Виходячи з правдоподібного припущення, що акт смислу має бути навмисним, це може викликати занепокоєння тим, що ця теорія передбачає, що правильна семантика для будь-якої природної мови буде екстремальною версією того, що Андреас Стокке [64] називає семантикою, чутливою до наміру. Згідно з цим суперечливим поглядом, семантичний зміст принаймні деяких виразів у контексті принаймні частково визначається намірами мовця.

Емма Борг [9] називає це "семантикою на основі намірів типу В". Однак це занепокоєння є безпідставним.

Вираз має певне значення відносно мови і контексту не з інших причин, а лише тому, що це те, що йому надає функція символу, задана цією мовою. Наміри мовців відіграють певну роль у визначенні того, яка мова використовується, але не в тому, що вирази означають відносно тієї чи іншої мови - більше того, в конвенціоналістській концепції важливим є не намір окремого мовця в кожному конкретному випадку, а радше стабільні закономірності у вживанні в суспільстві. Тому спостереження, що будь-яка символна функція будь-якої реальної мови в конвенціональному вжитку може бути охарактеризована функцією, яка приписує лексемам те, що вони мали на увазі, є тривіальним - воно просто зазначає, що коли мовець використовує мову відповідно до конвенції вживання мови L, його комунікативні наміри та символна функція мови L будуть відповідати один одному. Ця кореляція також є неінформативною в тому сенсі, що вона не допомагає нам зрозуміти властивості природних мов або зробити корисні прогнози. Теоретично корисніше представлення набору символних функцій дозволить відстежити закономірності серед них, які виявляють якомога більше систематичності - це робиться у звичний спосіб за допомогою різних параметрів, таких як диктор, місце розташування, стандарти оцінювання тощо. Хоча ці параметри не визначають значення в якомусь глибокому метафізичному сенсі, вони дозволяють нам робити класифікації та прогнози, які слугують для поглиблення нашого розуміння природних мов та їхніх користувачів.

Речення можна поділити приблизно на три види способу: стверджувальний, питальний та наказовий. Ці три способи речень, як правило, відповідають трьом основним типам мовленнєвих актів: стверджувальним, запитальним і наказовим відповідно. Існує активна і жвава дискусія про те, як

пояснити цю відповідність; одні схиляються до семантичного пояснення, а інші - до прагматичного.

Згідно з семантичним поясненням, відповідність є конвенціональною. Ідея полягає в наступному: хоча мовленнєві акти, схожі на твердження, відрізняються один від одного (порівняйте, наприклад, пропозиції, прогнози, здогадки, твердження тощо), всі вони виконують одну й ту саму загальну функцію. Те, як охарактеризувати цю загальну функцію, може варіюватися залежно від теорії, але згідно з популярною моделлю Сталнакера, вона полягає в актуалізації спільного підґрунтя. Аналогічно, запитальні дії виконують спільну функцію (наприклад, оновлення списку обговорюваних питань), а дії, схожі на команди, виконують спільну функцію (наприклад, оновлення списку справ). Семантична картина встановлює семантичні правила, які пов'язують тип речення (наприклад, декларативне) із загальною функцією (наприклад, оновити загальне підґрунтя), пояснюючи таким чином відповідність між типами речень і категоріями мовленнєвих актів: вона є конвенційною. На противагу цьому, моя пропозиція стверджує, що всі типи висловлювань мають однакову конвенційну функцію: привертати увагу. (Слово "конвенціональна" тут є ключовим; хоча ми використовуємо мову для інших функцій, лише вона визначає семантичний зміст).

Ідея приблизно така: декларативні, питальні та імперативні речення мають різні типи змісту, наприклад, речення, набори речень та властивості, відповідно. (Знову ж таки, ці змісти можуть бути охарактеризовані по-різному в залежності від теорії; наприклад, для імперативів використовуються преференції, а не властивості). Ці типи змісту природно співвідносяться з типами мовленнєвих актів. Наприклад, змістом мовленнєвих актів типу ствердження є пропозиції, змістом мовленнєвих актів типу запиту є набори пропозицій, а змістом мовленнєвих актів типу команди є властивості. Типи речень співвідносяться з типами мовленнєвих актів не через загальноприйняті

правила, а тому, що вони мають однакові типи змісту. Як зазначає Робертс, «кореляція ... є природною. Семантичні типи кореневих речень природно піддаються завданням, які вони канонічно виконують» [49].

Сара Мюррей і Вільям Старр [42], прихильники семантичного підходу, скаржаться на те, що різниця у змісті між типами речень є поверхневою, вказуючи на те, що ці набори світів, наприклад, використовувалися для моделювання як декларативних, так і імперативних речень. Ця скарга, однак, здається, плутає модель з реальністю; той факт, що ми можемо моделювати різні сутності за допомогою одного і того ж інструменту, не свідчить про те, що ці сутності ідентичні. Щоб заперечення було слухним, потрібно було б показати, що декларативні та питальні речення мають однаковий зміст, а не те, що їх можна змоделювати за допомогою одних і тих самих інструментів. На це можна заперечити, що спосіб, у який ми моделюємо сутності, може надати певні докази про їхню природу. Хоча це може бути правдою, доказом того, що зміст типів речень ідентичний, є те, що вони стандартно моделюються однаково в наших найкращих теоріях з принципових причин, а не просто те, що їх можна змоделювати однаково.

Основна мотивація прагматичного підходу полягає в тому, що тип речення недооцінює функцію, яку воно виконує в розмові. Ви не можете, наприклад, прочитати мовленнєвий акт, який виконує мовець, з того факту, що він використав декларативне речення (отже: це обіцянка чи погроза?). Прагматичний підхід може пояснити слабку кореляцію між типом речення і типом мовленнєвого акту, тоді як семантичний підхід помилково передбачає, що ця кореляція буде один до одного.

Згідно з прагматичним підходом, кореляція є, за словами Робертса, "функцією правил гри", які можна порушити, а не "визначається семантикою". Мюррей і Старр відповідають, що така аргументація плутає більш загальну категорію розмовних функцій, які виконують речення (яку вони називають

силою речення), зі специфічним способом, у який речення використовується для виконання цієї функції в конкретному випадку (яку вони називають силою висловлювання). Вважається, що в кожному конкретному випадку декларативне речення може бути використане для різних цілей, наприклад, для висловлення твердження, припущення чи погрози; це і є сила висловлювання.

Але всі ці можливості можна охарактеризувати однією загальною функцією, яка полягає в тому, щоб певним чином актуалізувати спільну основу; це і є сила речення. Вони стверджують, що в той час як зв'язок між типом речення і силою висловлювання є один до багатьох, зв'язок між типом речення і силою висловлювання є один до одного; для того, щоб мотивувати прагматичний підхід, «потрібно знайти виголошення декларативного речення, яке навіть не робить відповідну пропозицію спільною основою в цьому слабшому сенсі [загального прийняття]. Таких прикладів насправді не існує» [42, с. 441].

Висновки до розділу

Ознайомившись з усім тим, що було сказано, можна побачити взаємозалежність теорії значення, прагматики та метасемантики для неідеальних основ мови.

Було введено базовий тип мовленнєвого акту під назвою смисл, характерною метою якого є спрямування уваги аудиторії на певний зміст. Саме завдяки смислу, має місце подальше розуміння того, яким чином слухач сприймає інформацію від адерсата.

Цей базовий акт значення слугує фундаментальним блоком для ширшої фундаментальної теорії мовної комунікації, яка відкидає ідеалізовану концепцію мови як кооперативного обміну інформацією.

Зокрема, він може бути використаний у прагматичній теорії для визначення ширшого кола типів мовленнєвих актів. Іллокутивні дії,

наприклад, можуть бути охарактеризовані як мовленнєві акти, які мають акт значення як належну частину.

Концепція значення як спрямування уваги також може бути використана як будівельний блок у метасемантичній теорії, яка має на меті забезпечити умови для публічного використання мови.

РОЗДІЛ 3. ЧИ ПОТРІБНО РОБИТИ РОЗРІЗНЕННЯ МІЖ ІДЕАЛЬНИМИ ТА НЕІДЕАЛЬНИМИ ОСНОВАМИ МОВИ

Після огляду на те, що являє собою ідеальні та неідеальні засади мови, варто задуматися над таким питанням: а чи є сенс робити розрізнення між ідеальними та неідеальними основами мови. Груба відповідь може бути така – потрібно, адже, як було підкреслено у попередніх розділах, неідеальні засади мови вийшли з позицій критики ідеальних фундацій, і тому робити розрізнення між ними, на перший погляд, є потрібним. Однак, така відповідь може не повністю задовільнити, тому є потреба у тому, аби з вірогідністю у 90% можна було точно сказати, чи необхідне це розрізнення, як мінімум у сфері філософії мови.

У моральній та політичній філософії ведеться цікава дискусія про природу ідеальної та неідеальної теорії, а також про їхній взаємозв'язок. Наша ж задача зрозуміти, чи можна провести аналогічне розрізнення у філософії мови. Перш ніж ми перейдемо до даного питання, трохи контексту, щоб зрозуміти, чому це цікаве питання. Можна навести наступну маленьку карикатуру на філософію мови: Філософ мови сидить у своєму кріслі, ніколи не виходячи у зовнішній світ. Він придумує кілька речень, а потім починає кидати на ці речення математичний апарат. Результатом є теорія, яка обробляє крихітний фрагмент мови (ймовірно, здебільшого математичної), даючи безкровну картину того, як деякі гіпотетичні абсолютно раціональні, безпристрасні та кооперативні агенти могли б використовувати цю мову для передачі туди-сюди пакетів інформації.

Дивлячись на цю карикатуру, можна подумати, що філософія мови втратила зв'язок з "реальним світом". Де мова метафори, гіперболи, пропаганди і погроз? Де брехуни, шахраї, бариги і підбурювачі натовпу? Хтось, хто знайомий з дебатами в моральній та політичній філософії, може подумати, що правильним способом сформулювати цю проблему є апеляція

до розрізнення ідеального/неідеального: Чи не надто зосередилися філософи мови на ідеальній філософії мови та проігнорували неідеальну філософію мови?

Відповідь на це питання можна надати з негативної точки зору. Зрештою, вважається, що філософія мови належним чином розвиває теоретичний інструментарій, починаючи з вивчення простих випадків, які насправді складають основну частину звичайного використання мови, а потім систематично розширюючи ці теоретичні інструменти, щоб охопити все ширший і ширший спектр важчих і складніших випадків, які часто включають навігацію в каламутній воді, де питання про конкретні мовні явища починають зливатися з ширшими питаннями про загальну людську поведінку.

Це, звісно, не означає, що філософія мови ніколи не помиляється. Вона помиляється, як і всі теоретичні проекти. Але можна стверджуємо, що спроби перенести з нормативної теорії суперечку про відношення між ідеальною та неідеальною теорією не знаходять у філософії мови виразних недоліків, за які можна було б зачепитися. Наприклад, у філософії мови є багато недосліджених тем. Філософи мови порівняно мало говорять про переконуючу функцію мови в рекламі, і вони порівняно мало говорять про семантику прийменників, наприклад. Інші ж мали багато чого сказати про обидві ці теми. Наприклад, досліджували, як синтаксична складність впливає на розуміння та запам'ятовування реклами глядачами [11, с. 595-619], і є роботи про прийменники таких вчених – семантиків, як Йост Цварц [74, с. 1-20]. Але немає жодних доказів того, що існують якісь систематичні закономірності в тому, які теми є недостатньо дослідженими. Звісно, важко точно підрахувати, на що ми не звертали уваги, але якщо озирнутися навколо, то недосліджені теми, здається, розкидані навмання.

Варто почати з розгляду одного поняття, яке називають "ідеалізацією", але яка не дає корисного розрізнення між ідеальною та неідеальною теорією.

У Cambridge Dictionary ідеалізація визначається наступним чином: «акт мислення або представлення когось або чогось як кращого, ніж ця людина або річ є насправді» [25]. Розглянемо іграшковий ескіз того, як будується теорія мови. Початковою точкою виступає збір даних. Збір даних - це кропітка справа. Якщо просто піти і записувати, що відбувається, коли люди використовують мову, можна отримати величезну колекцію різномірної інформації. Будемо мати подробиці про лінгвістичні результати діяльності людей; наміри, плани, надії, страхи, бажання та тривоги; професії, соціальний статус, одяг, фінансові труднощі та математичні навички людей; соціальні конвенції, що регулюють ввічливість, вітання та прощання, їжу та дарування подарунків; особливості фізичного оточення, включаючи погоду, місцеву географію, а також те, які об'єкти розташовані на місцевості.

Жодна теорія мови не може охопити всі ці дані - якби вона спробувала, це була б не теорія, а просто звалище даних. Теоретик повинен виокремити з даних те, що виглядає як цікаві закономірності, а потім спробувати пояснити ці закономірності. Для цього потрібно вирішити, які дані зберегти, а які відкинути, а також визначити, які категорії використовувати для опису закономірностей, які ми знаходимо в даних. Все це можна назвати ідеалізацією, хоча з таким же успіхом можна назвати абстрагуванням або спрощенням.

Але ідеалізація в цьому сенсі не призведе до розрізнення між ідеальними та неідеальними теоріями. Це тому, що будь-яка теорія передбачає ідеалізацію в цьому сенсі, тому не існує можливості "неідеальної" теорії. Бути неідеальною означало б не ідеалізувати, а отже, не абстрагуватися і не виокремлювати закономірності з даних. Це була б зовсім не теорія. Однак це почуття ідеалізації має відношення до нашої карикатури на філософію мови, яка втратила зв'язок з реальним світом. Коли ми абстрагуємося від даних, ми робимо вибір, на що звертати теоретичну увагу. Наприклад:

- Ми повинні вирішити, де взяти наші дані (які частини від загальної кількості можливих даних взяти до уваги). Ми можемо розглядати дані, що обмежуються нашими власними інтроспективними судженнями про типи речень, або ж звернутися до міжмовних польових даних, отриманих від користувачів мови в різних соціальних середовищах.
- Ми повинні вирішити, які аспекти даних ми намагатимемося пояснити. Ми можемо зосередитися на тих частинах даних, що стосуються умов істинності та вивідних зв'язків між реченнями, або ж на тих частинах даних, які стосуються форм емоційного, соціального та фінансового маніпулювання, до яких вдаються люди, використовуючи мову.
- Ми повинні вирішити, які саме закономірності виокремити з даних. Ми можемо охарактеризувати закономірності за допомогою таких категорій, як раціональний і кооперативний мовець, таким чином, можливо, знайшовши простішу закономірність, яка застосовується в меншій кількості випадків, або ми можемо охарактеризувати закономірності за допомогою таких категорій, як обманний і некооперативний мовець, таким чином, можливо, знайшовши складнішу закономірність, яка застосовується в більшій кількості випадків.

Вибір того, як ідеалізувати, абстрагувати чи спростити наші дані, не є тим вибором, який зробить різницю між правильними і неправильними теоріями. Який би спосіб ідеалізації ми не обрали, ми (за умови, що потім добре побудуємо теорію) в кінцевому підсумку отримаємо правильну теорію. Але вибір матиме значення для того, про що в кінцевому підсумку буде наша теорія. Ідеалізуємо в один бік, і в результаті отримуємо теорію міжсміслової

анафори. Ідеалізуємо по-іншому - і отримуємо теорію про роль пресупозицій у створенні правдоподібного мовного заперечення.

Отже, хоча на цій картині ідеалізації непомітна різниця між ідеальною та неідеальною теорією, очевидна різниця між дослідженими та недослідженими темами. Те, як ми ідеалізуємо, формує те, про які теми ми в кінцевому підсумку теоретизуємо, і в результаті деякі теми можуть бути проігноровані.

Занепокоєння тим, що важливими темами нехтують, є цілком виправданим. Робота з філософії мови неминуче іноді не збирає даних, які вона повинна збирати (звідси, наприклад, підвищений інтерес до експериментальних методів і крос-лінгвістичної роботи). Вона неминуче іноді нехтує цікавими закономірностями в даних, які могли б привести до цікавих проєктів (цікавою поведінкою "або" у твердженнях дозволу вільного вибору нехтували протягом десятиліть роботи над семантикою логічної лексики). І він неминуче іноді дає пояснення, які надмірно обмежують сферу застосування теорій (ми починаємо з побудови теорій, які фокусуються на семантиці декларативних речень, коли виявляється, що однаково надійні теорії могли б включати в себе семантичні особливості питальних і наказових речень).

Усе це не повинно стати приголомшливою новиною. Ми не завжди отримуємо правильні дані, ставимо правильні запитання або використовуємо правильні інструменти, відповідаючи на запитання, які ставимо. Сподіваємося, що "не завжди" не означає "часто не робимо", і сподіваємося, що в цій галузі існують механізми, які допомагають вирішувати проблеми, коли вони виникають. Але ми завжди повинні стежити за тим, які теми несправедливо залишилися поза увагою.

Тепер варто звернутися до різних способів використання термінів "ідеальний" та "неідеальний" для опису теорій у моральній та політичній філософії. У цих галузях точаться жваві дебати про те, як збалансувати

ідеальну та неідеальну теорію, причому багато теоретиків стверджують, що передбачуване домінування ідеальної теорії має різні згубні наслідки. Дебати всередині моральної та політичної філософії тут не будуть предметом нашого розгляду. Натомість ми зосередимося на питанні, чи можна застосувати це розрізнення і пов'язані з ним дебати до філософії мови і комунікації. Чи існує різниця між ідеальною та неідеальною філософією мови? Якщо так, то чи домінує ідеальна теорія? І чи мало це негативні наслідки?

Щоб відповісти на ці питання, нам спершу потрібно зрозуміти відмінність, як її проводять у моральній та політичній філософії. Як і у випадку з більшістю видів модного жаргону, термінологія використовується у багатьох суперечливих способах. Це саме по собі є серйозною проблемою (і вагомою, на перший погляд, причиною для уникнення поширення термінології на інші сфери). Далі ми окреслимо деякі випадки використання цих термінів у моральній та політичній філософії, а також причини, чому вони не проливають світло на роботу, виконану у філософії мови. Висновок буде таким: жодна версія термінології ідеального/неідеального розрізнення не допомагає окреслити щось важливе в лінгвістичному теоретизуванні. Немає жодних вагомих причин для того, щоб цей шматок плутаної термінології поширювався на філософію мови.

Перш ніж перейти до використання "не ідеальної теорії" в моральній та політичній філософії, варто дати назву одній з важливих тез, яку було зазначено раніше:

Невивчене: У будь-якій галузі завжди будуть теми, які є недостатньо дослідженими. Однак, щоб сказати це, вам не потрібно імпортувати термінологію зі спірних дебатів у моральній та політичній філософії. Просто скажіть: ця тема недостатньо досліджена.

Значна частина термінологічної плутанини навколо «ідеальної/неідеальної теорії» сягає своїм корінням політичного філософа

Джона Ролза. У своїй книзі «Теорія справедливості» [48] Ролз використовує ці терміни для позначення двох дуже різних відмінностей. Перша відмінність - між теоріями, які припускають повну відповідність вимогам справедливості, і тими, які не роблять такого припущення. Стемповська та Свіфт [62] зазначають, що Ролз створює враження, що різниця між ідеальною та неідеальною теорією просто зводиться до того, чи теорія припускає сувору чи лише часткову відповідність: «Таким чином, він говорить про "теорію угоди, або суворої відповідності... і, що ще більш вражаюче, вперше вводить поняття ідеальної теорії виключно у зв'язку з проблемою відповідності» [20].

Наше питання полягає в тому, чи корисно застосовувати це розрізнення до роботи у філософії мови. Спершу звернемо увагу на найочевиднішу розбіжність: семантичні, синтаксичні та прагматичні теорії не є теоріями справедливості, і тому в них немає різниці між тими семантичними, синтаксичними чи прагматичними теоріями, які припускають повну відповідність вимогам справедливості, і тими, які не припускають такої відповідності. Повна чи часткова відповідність людей вимогам справедливості в розумінні Ролза не має жодного значення.

Щоб зробити розрізнення між ідеальною та неідеальною теорією корисним для роздумів про філософію мови, нам потрібно відійти від того, як Ролз використовує ці терміни. Ми повинні знайти заміну «відповідності вимогам справедливості», яка була б релевантною для вивчення мови. Придумати таку заміну зовсім неважко. Як варіант: Теорія значення буде робити припущення про те, як поведуться мовці і яких семантичних і прагматичних правил вони дотримуються. Можливо, аналогом «повної відповідності» Ролза є припущення, що всі завжди повністю дотримуються всіх цих правил. Але деталі цього з'ясувати вкрай важко: «лосось» в англійській мові означає лосось. Чи слід тоді розуміти «повну відповідність» як твердження, що всі носії англійської мови завжди використовують «salmon»

для позначення лосося? Чи всі носії англійської мови повністю дотримуються строгості власних назв? Наскільки ці питання взагалі мають сенс, відповіді на них не є корисними для поділу роботи, виконаної у філософії мови. Ми ведемо дебати про те, чи існують природні мови або тільки мікрмови, наскільки мова є контекстно-чутливою, як працює контекстна чутливість і т.д. Додавання розрізнення «ідеальної/неідеальної» мови не прояснить і не просуне ці дебати вперед.

Можливо, більш правдоподібною ілюстрацією були б варіації на тему кооперативних принципів Грайса.

Грайс каже: «Тоді ми можемо сформулювати приблизний загальний принцип, якого учасники (за інших рівних умов) повинні дотримуватися, а саме: Робіть свій внесок у розмову в тій мірі, в якій цього вимагає прийнята мета або напрямок розмови, в якій ви берете участь. Це можна назвати принципом кооперації» [20, с.46].

Тепер можна створити аналог принципу Ролза наступним чином: Послідовники Грайса припускають повну відповідність вимогам кооперативного принципу. Отже, вони роблять ідеальну філософію мови.

Проблема з таким розширенням термінології полягає в тому, що в грайсівській традиції немає жодного представника, який би взяв на себе зобов'язання повністю дотримуватися цього чи суміжних принципів. Одна з ключових тез прагматики Грайса полягає в тому, що люди постійно нехтують і порушують ці максими. Ніхто в традиції Грайса не вважав, що не існує брехунів або що люди не використовують мову для обману і злих цілей. Грайсианці намагаються описати, що відбувається, коли мовці дотримуються принципу кооперації, і вони вважають, що деякі люди іноді так і роблять. Грайсианці також передбачають, що якщо ми опинимося в ситуації, в якій відомо, що мовці відмовляються від співпраці, багато звичних імплікатур перестануть існувати. І насправді це здається правильним. (Скалярні

імплікатури, наприклад, можуть бути відсутніми в конфронтаційних ситуаціях в залі суду). Таким чином, наступники Грайса не тільки не припускають, що нормативного принципу завжди дотримуються - вони насправді мають теорію, яка говорить правильні речі про випадки, коли нормативного принципу не дотримуються.

Загалом, якщо під «повною відповідністю» розуміти, що ми теоретизуємо лише про людей з певними (бажаними) рисами - людей, які поведуться добре, дотримуються правил, співпрацюють, знають значення слів тощо, то (а) незрозуміло, що таке «бажані» риси в лінгвістичному випадку і (б) теорії не припускають, що всі люди мають бажані риси. Як мінімум, вони говорять про те, що відбувається, коли мову використовують люди з бажаними рисами. У більш широкому сенсі, вони можуть передбачити, що коли мовою користуються люди без цих рис, деякі з цих речей не відбуваються (як у випадку з імплікатурами).

Або вони можуть сказати, що коли мовою користуються люди без цих особливостей, то немає ніяких систематичних наслідків, які можна було б охарактеризувати.

Можливо, Грайс і має що сказати про некооперативну поведінку, але, можливо, він і традиція після нього не приділили достатньо уваги, скажімо, брехні, введенню в оману, нісенітницям та іншим маніпулятивним способам використання мови.

Другий спосіб, у який Ролз використовує розрізнення ідеального/неідеального, - це протиставлення теорій справедливості, які припускають, що природні та історичні умови є сприятливими, і теорій, які цього не передбачають. За Ролзом, умови є сприятливими, якщо економічні та соціальні умови є достатньо розвиненими для реалізації справедливості [48].

Знову ж таки, політична версія цього не має прямого відношення до роботи у філософії мови. Розглянемо твердження, що власні імена є незмінними десигнаторами (designators). Це твердження взагалі не робить жодних припущень про справедливість. Нам би знадобилося ширше розуміння «сприятливого». Можливо, доречним буде розрізнення між теоріями, які припускають «сприятливі лінгвістичні умови», і тими, які цього не роблять (де перші є ідеальною філософією мови, а другі - неідеальною). Чи припускає Кріпке, що лінгвістичні умови є сприятливими для досягнення незмінності? Якщо власні назви є незмінними, то так, у певному сенсі лінгвістичні умови є сприятливими до незмінності. Знову ж таки, це просто означає, що імена є незмінними, а світ такий, що робить власні імена незмінними. Протиставляти теорії, які припускають «сприятливі» умови, тим, які не припускають, означає протиставляти теорії, які визнають незмінність, і теорії, які її не визнають.

Як і у ситуацією з «повною відповідністю» прочитання «ідеалу», можна припустити, що Грайсівські принципи кооперації є кращими кандидатами на лінгвістичний аналог «сприятливих» умов. Чи передбачає традиція Грайса (з її акцентом, наприклад, на принципі кооперації) сприятливі мовні умови? Грайс вважає, що реальні люди часто співпрацюють у розмовах, і у нього є теорія того, що відбувається, коли вони це роблять, і що відбувається, коли вони цього не роблять. Це лише для того, щоб сказати, що він думає, що він дає правильний опис діяльності, в яку деякі мовці залучені в певний час. Звісно, для того, щоб діяльність А мала місце, світ має бути таким, щоб А могла в ньому відбуватися. Важко уявити, що апеляція до «сприятливих умов» допоможе висвітлити цю роботу або протиставити її альтернативній, неідеальній філософії мови. Несприятливі умови - це коли люди порушують або зневажають максими, але це те, про що Грайс багато говорить. Знову ж таки, можливо, існують певні види відмови від співпраці (наприклад, робота Гаррі Франкфурта «On Bullshit» [18]), які є недостатньо дослідженими.

Ось ще одна ілюстрація того, чому припущення про «сприятливі умови» не є доцільним для характеристики роботи у філософії мови. Уявіть, що хтось помітив, що Грайс та інші теоретики комунікації ніколи не говорять про те, скільки шуму існує в реальному світі. У прикладах, які обговорюють послідовники Грайса, оратори ніколи не знаходяться поруч з відбійними молотками (jackhammers) чи іншими речами, які порушують комунікацію. Грайсівці схильні ігнорувати рівень шуму. Виникає питання: чи є це тим сенсом, в якому традиція Грайса у філософії мови припускає «сприятливі» умови (навіть не згадуючи про це)? Чи залучені вони до теоретизування, яке ідеалізує, віддаляючись від реального світу (наповненого і так шумом)? Чи можна сказати, що філософія мови є ідеальною теорією, і що ми можемо ввести неідеальну теорію, більш чутливу до слухових перешкод (і нерозбірливого почерку і т.д.)? Відповідь в даному випадку буде негативною. Імена залишаються незмінними, навіть коли їх вимовляють поруч із відбійними молотками. Мовці намагаються генерувати імплікатури в галасливих кімнатах, просто іноді їм це не вдається, бо вони не чують одне одного. Існує ще одна теорія - теорія слухового сприйняття, яка пояснює, коли люди можуть чути одне одного, а коли ні. Це виявляється хорошим розподілом праці, тому що ті, хто має досвід у синтаксисі, семантиці та прагматиці, не дуже багато знають про вуха та відбійні молотки. Підсумовуючи вище сказане, нам не потрібна різниця між ідеальною та неідеальною теорією, щоб пояснити, чому ми абстрагуємося від рівня шуму.

Лаура Валентіні формулює третій варіант використання терміну «ідеальна чи неідеальна теорія». Вона каже, що його іноді використовують для розрізнення: «...типів обмежень здійсненності, які ми можемо взяти до уваги при розробці нормативних принципів. ... По-перше, ми повинні розрізнити "повністю утопічні" теорії, які взагалі відкидають необхідність накладати обмеження щодо здійсненності на принципи справедливості, і "реалістичні" теорії, які приймають деякі з таких обмежень. По-друге, серед останньої групи

теорій ми повинні розрізняти більш і менш реалістичні, залежно від того, які обмеження реального світу вони враховують при розробці нормативних принципів» [68, с. 656-657].

Валентіні використовує Г. А. Коена для ілюстрації утопічного погляду, згідно з яким справедливість - це «позачасова (вільна від фактів) цінність, можливо, подібна до платонівського ідеалу» [68, с. 657]. На думку Коена, неважливо, чи можемо ми її досягти, і з'ясування того, що таке справедливість, не дасть нам відповіді на питання, що робити, щоб її досягти. Яким би був лінгвістичний аналог такої теорії ідеалу? Що було б лінгвістичною утопією? Це мала б бути теорія, яка не накладає «обмежень здійсненності» на теорію значення і комунікації. Але такої теорії ніколи не було запропоновано. Жоден філософ мови не намагався описати ідеальну мову, не обмежену жодними фактами про те, як люди можуть користуватися такою мовою. Навіть теоретики, які конструювали вдосконалені мови (наприклад, Фреге і Карнап), робили це для того, щоб допомогти людям - реальним людям - краще думати і міркувати.

Остання спроба відрізнити ідеальну теорію від неідеальної походить з впливової статті Чарльза Міллса [38]. Він розрізняє два способи побудови моделей для опису поведінки певного явища P:

Ідеально-описові моделі. Такі моделі мають на меті описати ключові аспекти P (його сутність) і те, як він насправді працює (його базову динаміку). Ідеально-описова модель має абстрагуватися від певних особливостей p: вона робить спрощувальні припущення, виходячи з того, якими ми вважаємо найважливіші риси P, і включає певні риси, опускаючи інші.

Ідеально-ідеалізовані моделі: такі моделі є прикладом того, якою має бути ідеальна P. «Повинно» тут, як правило, не обов'язково є моральним «повинно», але може включати норми технічного функціоналізму (ідеальний пілосос, ідеальна ферма, ідеальна травна система і так далі) або просто

обмежувальні припущення, зручні для цілей математизації та розрахунків (ідеальний газ, ідеальний вакуум, площина без тертя, провідник без опору).

Чи корисне це розрізнення для категоризації робіт з філософії мови? По-перше, слід віддати належне Міллсу за спробу сформулювати більш загальне розрізнення - воно не призначене для застосування лише до робіт з моральної та політичної філософії. Як наслідок, воно потенційно може бути більш безпосередньо застосоване, наприклад, до філософії мови. Тим не менш, спроба узагальнення є проблематичною, оскільки відмінність між цими двома видами теоретизування є нечіткою. Ідеальні описові моделі абстрагуються від різних особливостей світу. Яких особливостей? Щоб не бути підмножиною ідеально-ідеальних моделей, ці особливості не повинні бути окреслені в широкому сенсі «ідеального» або «нормативного», що характерно для ідеально-ідеальних моделей. Важко зрозуміти, як цього уникнути (тобто, важко уникнути апеляції до чогось нормативного при виборі ознак, від яких абстрагуються ідеально-дескриптивні теорії). Якщо ми почнемо класифікувати властивості, скажімо, пілососів на важливі та не дуже (як ми робимо в ідеально-описових моделях), то природний спосіб зробити це - подумати про те, що потрібно для добре функціонуючого пілососа.

Далі Міллс стверджує, що в моральній і політичній філософії ідеальні моделі є глибоко проблематичними. Міллс має рацію щодо негативних наслідків ідеальної теорії в моральній та політичній філософії, і «ідеалізована філософія мови» є проблематичною з тих самих причин.

Проблема, на думку Міллса, з ідеально-ідеалізованими моделями полягає в «...дослідженні ідеалу як самоцілі без звернення до питання про те, що є морально необхідним у контексті радикально девіантної неідеальної дійсності» [45, с. 118].

Міллс каже: «Якщо ми виходимо з того, що, мабуть, є беззаперечною передумовою, що кінцевою метою етики є спрямовувати наші дії і робити нас

самих кращими людьми, а світ кращим місцем, то вищезгадана система не тільки не буде корисною, але й у певних аспектах буде глибоко антитетичною до справжньої мети теоретичної етики як науки". Моделюючи людей, людські здібності, людську взаємодію, людські інститути і людське суспільство на ідеальних моделях, ніколи не досліджуючи, наскільки вони відрізняються від ідеальних описових моделей, ми абстрагуємося від реалій, які мають вирішальне значення для нашого розуміння дійсної роботи несправедливості в людських взаємодіях і соціальних інститутах, і таким чином гарантуємо, що ідеальна модель ніколи не буде досягнута» [38, с. 170].

Такий тип аргументації є видається хибним. По-перше, мета філософії мови не полягає в тому, щоб зробити нас кращими мовцями чи комунікаторами. По-друге, філософи мови не представили ідеальних моделей того, якою має бути мова. Вони намагалися описати, якими є мови насправді і як поведуться їхні носії. При цьому вони з необхідністю абстрагуються від певних особливостей реальних мовців, але це є необхідним для будь-якого теоретизування (як визнає Міллс). Рассел не каже, що описи мають бути квантифікаторами. Він каже, що вони такими є. Кріпке не стверджує, що імена мають бути жорсткими десигнаторами. Він стверджує, що це так. Грайс не стверджує, що люди повинні дотримуватися принципу кооперації. Він стверджує, що деякі люди іноді так і роблять (і що, якщо ви хочете обмінюватися інформацією, корисними є максими розмови). Отже (відкладаючи вбік проблеми з розумінням Міллсового розрізнення між ідеально-описовими та ідеально-ідеалізованими моделями) заперечення проти ідеально-ідеалізованих моделей не працює в застосуванні до філософії мови. Варто додати, що навіть якби у філософії мови існували ідеально-ідеалізовані моделі, вони не мали б жодного впливу на те, чи досягнемо ми ідеалу, оскільки теорії у філософії мови та лінгвістиці абсолютно не впливають на те, як розвивається мова (так само, як політичні філософи не мають жодного впливу

на те, чи стануть суспільства більш справедливими (або, якщо бути точнішим, не більше, ніж метелик, що махає своїми маленькими крильцями).

Мілс йде далі і стверджує, що ідеалізовані моделі в політичній філософії - це ідеології, які відображають інтереси білих чоловіків середнього та вищого класу (тобто таких людей, як Джон Роулз).

Він каже: «Я б стверджував, що ідеальна теорія насправді є ідеологією, спотвореним комплексом ідей, цінностей, норм і переконань, який відображає нерепрезентативні інтереси і досвід невеликої меншості населення країни - білих чоловіків середнього і вищого класу, які надзвичайно перепредставлені у професійному філософському середовищі» [38, с. 172].

Можна спробувати імітувати це в застосуванні до теорій значення і комунікації.

Питання: Чи є теорії значення і комунікації спотвореним комплексом ідей, цінностей, норм і переконань, який відображає нерепрезентативні інтереси і досвід білих чоловіків середнього і вищого класу, які надзвичайно перепредставлені серед філософів мови і лінгвістів?

Знову ж таки, вважатимемо, що відповідь тут не викликає суперечок:

Відповідь: Ні. Люди, які не є білими чоловіками середнього та вищого класу, також використовують імена як незмінні десигнатори, чіткі описи як квантифікатори, і коли вони розмовляють один з одним, вони намагаються бути кооперативними.

Ми розглянули чотири способи розрізнення ідеальної/неідеальної теорії, які використовували впливові філософи моралі та політики. Ми спробували з'ясувати, чи можна розширити це розрізнення, щоб висвітлити цікавий поділ у філософії мови (між ідеальними та неідеальними теоріями). У кожному випадку можна дійти висновку, що корисного розширення нема.

З огляду на це, можна деяких авторів, які експліцитно звертаються до розрізнення ідеального/неідеального, говорячи про філософію мови. Наприклад, у першому розділі «Поганої мови» Каппелен і Девер визначають те, що вони називають «деякими ідеалізаціями, які керували багатьма спробами теоретичного осмислення природної мови, комунікації та мовців» [14, с. 1], і протиставляють ці ідеалізації «інструментам, необхідним для того, щоб мати справу з безумовно неідеальним світом» [14, с. 1].

Їхній список ідеалізацій включає такі пункти, як:

- Розмова та комунікація є в основі своїй спільними вправами.
- Мовці говорять тільки те, що вони знають.
- Спільна мова має слова зі сталими значеннями, відомими всім учасникам розмови.

Але «списки ідеалізацій» такого роду заплутані багатьма способами.

По-перше, немає жодного корисного сенсу в тому, що це ідеалізації. Мовці, які взаємодіють або говорять те, що знають, або мови зі сталими значеннями слів, не є в жодному цікавому сенсі кращими чи більш правильно функціонуючими, ніж мовці чи мови, які цього не роблять. Це, якщо на те пішло, спрощені припущення. Але спрощувальні припущення зустрічаються повсюди, і вони не мають жодної систематичної схеми. Іноді ми спрощуємо, припускаючи, що певна інформація є загальновідомою для учасників розмови - відома всім носіям мови, відома всім носіям мови і так далі. Іноді ми спрощуємо, припускаючи, що всі прикметники є взаємозамінними. А іноді ми спрощуємо радикально, розглядаючи мову, яка містить лише один модальний спосіб і деякі неінтерпретовані букви речення.

По-друге, не зовсім зрозуміло, чи роботи з філософії мови справді роблять саме такі спрощувальні припущення. Але набагато менш зрозуміло, які частини теоретичного апарату зламаються або дадуть осічку, коли мовці не

співпрацюють або коли контекстна інформація не є загальновідомою. Насправді, деякі стандартні інструменти виглядають так, ніби вони роблять абсолютно правильні прогнози в цих випадках (жодні Грайсівські комунікативні імплікатури не виникають внаслідок порушення максими кількості, коли мовці не співпрацюють; ефекти оновлення епістемічних модальностей стають нетривіальними, коли контекстна інформація має структуру, відмінну від S5). Під S5 мається на увазі одна з п'яти систем модальної логіки, запропонованих Кларенсом Ірвінгом Льюїсом та Купером Гарольдом Ленгфордом у їхній книзі «Символічна логіка» 1932 року [27]. Це нормальна модальна логіка і одна з найстаріших систем модальної логіки будь-якого виду. Вона формується за допомогою формул числення висловлень і тавтологій, а апарат висновку - за допомогою підстановки і *modus ponens*, але розширює синтаксис за допомогою модального оператора обов'язково (*necessity*) і його дублета можливо (*possibly*). Сказати, що незрозуміло, що таке контекстна інформація, означає сказати, що різні епістемічно можливі світи, різні набори світів представляють контекстну інформацію. Таким чином, не всі світи в контекстній множині узгоджуються з тим, які світи є в контекстній множині, і відношення доступності не є S5. Приклад Льюїса «Ви можете хоч раз поставити суспільні інтереси на перше місце!» [30] є класичним прикладом екзистенціальної (тут - практичної) модальності, що має нетривіальний ефект актуалізації через брак загального знання про контекстуальні варіанти. Мальте Віллер у своїй роботі «Динаміка епістемічної модальності» [72] дає загальну модель ефекту оновлення епістемічних модальностей в умовах контекстуальної невизначеності і показує, як ця модель охоплює багато стандартних розмовних вживань цих модальностей; інструменти динамічної епістемічної логіки (робота Йогана ван Бентама «Логічна динаміка інформації та взаємодії» [69]) дозволяють моделювати епістемічні оновлення в широкому діапазоні не-S5 ситуацій, що включають епістемічну взаємодію учасників за умов обмеженого спільного знання

І по-третє, навіть там, де робляться спрощувальні припущення, вони, як правило, робляться як сходинки до більш складної теорії, здатної працювати з менш спрощеними даними.

Виявляється, доволі складно знайти визначення «ідеального/неідеального» або «соціального та політичного», які б допомогли виокремити цікаві підмножини робіт у філософії мови. Один із способів обійти цю проблему - просто мати список того, що люди вважають таким, що підпадає під ці категорії, не просячи їх обґрунтовувати чи визначати їх. Ось таке припущення: якби ви попросили групу сучасних філософів мови скласти два списки, один з темами з "соціально-політичної або неідеальної філософії мови", а інший - з "ідеальної або не-соціально-політичної філософії мови", вони, ймовірно склали б досить схожі списки:

Список 1:

- Образливі слова
- Лайка
- Брехня
- Нещирість
- Замовчування
- Маніпуляції та пропаганда
- Мова раси, гендеру та інвалідності
- Лексичні ефекти
- Кодові слова
- Концептуальна інженерія (Ключова ідея концептуальної інженерії полягає в нормативному підході до традиційних філософських питань: замість того, щоб запитувати, що означають наші поточні концепції, скажімо, знання, раси чи гендеру, концептуальні інженери запитують, що ці концепції повинні означати. В основі

лежить припущення, що наші реальні концепції не обов'язково ідеальні, і що їхнє вдосконалення є важливим завданням філософії).

- Генерики (Generics) («Генерики виражають узагальнення, але на відміну від кількісних висловлювань, генерики не несуть інформації про те, скільки членів виду або категорії мають цю властивість» [19]).

Список 2:

- Жорсткість власних назв і термінів природного роду
- Грайсові максими та генерування розмовних імплікатур
- Прочитання повідомлень про ставлення de re та de dicto
- Екстерналізм та природність у метасемантиці
- Узагальнені квантифікатори
- Проекція пресупозиції
- Актуалізація умов вбудованих запитань
- Анафора віслюка
- Невизначеність перекладу та недовизначеність значення
- Семантика розпливчастих виразів
- Лексична семантика

Однак поділ, створений таким випадковим чином, іноді може мати ефект засліплення важливих взаємозв'язків. У випадку зі Списком 1 і Списком 2 це було б дуже прикро, оскільки теми в цих двох списках настільки тісно переплетені. Варто навести декілька прикладів такого взаємозв'язку.

У 1960-х роках роботи Сола Кріпке з модальної логіки та Артура Пріора з логіки часу призвели до розробки формального інструментарію методів, що включають істину як показник оцінки. Наприкінці 1960-х років Ганс Камп, працюючи з цим інструментарієм, використовує дані про темпоральні та

модальні індекси «зараз» і «насправді», щоб мотивувати розширення цих методів до двовимірного поняття істини відносно пари індексів. На початку 1970-х років Девід Каплан створює філософське підґрунтя для формальних методів, запроваджуючи розрізнення символу/змісту і, таким чином, уможлиблюючи ретельний семантичний аналіз чутливості до контексту та ретельне представлення контекстів у вигляді кортежів агент-час-позиція-світ. Наприкінці 1970-х років Девід Льюїс у статті «Підрахунок очок у мовній грі» [30] узагальнив капланівське поняття контексту, включивши до нього такі ознаки, як спільні масиви інформації, дозволи, що ліцензуються в розмові, та плани. У 1990-х і на початку 2000-х років Ленгтон і Вест у «Підрахунку очок у порнографічній мовній грі» [28] та Мері Кейт Макгоуен у своїй роботі про репресивну мову [35] розгортають картину Льюїса, щоб дати докладні теоретичні розповіді про конкретні способи, в які структури мови взаємодіють з динамікою влади в суспільстві.

Дослідження теорії типів Бертрана Рассела як вирішення семантичних парадоксів призводить до розвитку категоріальної граматики Казімежа Айдукевича та лямбда-числення Алонзо Черча. Ці формальні інструменти потім підхопив Річард Монтегю наприкінці 1960-х і на початку 1970-х років. У праці "Правильне поводження з кількісною оцінкою в англійській мові" він використовує багату ієрархію типів для створення семантичної теорії для фрагмента англійської мови. Використання вищих типів у семантиці Монтегю приводить до того, що наприкінці 1970-х Грег Карлсон досліджує семантику вказівки на види, що дало поштовх до роботи над семантикою родовидів. Водночас рання робота Пітера Гіча та Гарета Еванса над семантикою «ослячих займенників» привела до дослідження Девіда Льюїса прислівників квантитативності, яке потім було використано для квантитативного аналізу загальних назв. Зв'язок між прислівниками квантифікації та модальними прислівниками призводить до модальних аналізів загальних назв у «нормальних світах», таких як робота Ніколаса Ашера та Майкла Морро в

1990-х роках. Поєднання модального елемента і посилання на види в загальних поняттях призвело до роботи Саллі Хаслангер і Сари-Джейн Леслі, які досліджували тенденцію загальної мови породжувати проблематичні есенціалізуючі умовиводи з поганими соціальними наслідками.

Висновки до розділу

Підсумовуючи все вищенаведене, можна сміливо говорити про те, що розрізнення «ідеальний/неідеальний» у філософії мови, переймаючи досвід розрізнення політичній та моральній філософії, не є вже такою і необхідністю.

Однак, головними моментом у наданні такої відповіді є те, що основні принципи виокремлення ідеального та неідеального походять з політичної та моральної філософії. Якщо, грубо кажучи, переносити всі ці напрацювання у сферу філософії мови, яка оперує абсолютно іншими категоріями, аніж політична та моральна філософія, то тоді дійсно не існує нагальної потреби у такому розрізненні.

Філософія мови - це, варто пам'ятати, молода галузь. Їй щонайбільше трохи більше століття; трохи більше 50 років за дещо суворішими стандартами. Для нас ще занадто рано, щоб мати бодай найменше уявлення про всі важливі теми, не кажучи вже про те, щоб адекватно відповісти на всі теми.

Тому питання необхідності робити чітке розмежування «ідеальне/неідеальне» все ще є відкрити і з часом може набути визначеності та точності.

ВИСНОВКИ

Дослідження неідеальної мови показали, наскільки складний та тонкий процес людської комунікації.

По-перше, можна сміливо стверджувати, що розвідки у сфері ідеальних фундацій мови продемонстрували нам в теоретичному плані, як мова та комунікація мають здійснюватися в ідеальних умовах. Також, дані напрацювання дали доволі серйозний поштовх до вивчення комунікаційного процесу між людьми.

Особливу увагу варто надати розвідкам Льюїса, Грайса та Сталнакера. У Льюїса продемонстровані три його ідеалізації, які показують що мова у нього виступає як механізм спільного обміну інформацією. У Грайса ідеалізація виникає у двох напрямках - теорія породження мовлення та теорія інтерпретації мовлення. Щодо Сталнакера, то тут у нас аж 5 його ідеалізацій і мова у нього як механізм спільного обміну інформації яка має спільну менту та спільні інтереси.

Другий момент полягає в тому, що розвідки Льюїса, Грайса та Сталнакера дали доволі потужний поштовх для того, аби зрозуміти, що у нашому світі, дотримання правил ідеальної комунікації є надважким процесом і звідси виникає питання про те, чи взагалі можливо такого досягти.

Досліджуючи напрацювання зазначених вище вчених, сучасні дослідники у сфері комунікації знаходять певні недоліки у теорії цих вчених, що і становить появу теоретичних напрацювань щодо неідеальної мови. Дані дослідження поклали фундамент того, що зараз називають неідеальні основи мови. Воно має на мені показати, якими же чином теорії Льюїса, Грайса і Сталнакера показують свою «неідеальність», тим самим даючи поштовх до пошуку відповіді щодо того, як же має відбуватися комунікація та спілкування у реальному світі, який наповнений викривленнями і не такий ідеальний, який здався б на перший погляд.

По-третє, наше дослідження неідеальних основ мови висвітлило складне полотно людської комунікації, кинувши виклик традиційним уявленням про лінгвістичну ясність та універсальність. Визнаючи історичні випадковості, культурні контексти та індивідуальну суб'єктивність, які формують мову, ми наважилися вийти за межі ідеалізованих рамок, щоб охопити багате розмаїття і складність, притаманні мовному вираженню. Завдяки критичному дослідженню даної тематики ми зрозуміли динамічний взаємозв'язок між комунікативною ефективністю та семантичною точністю.

По-четверте, дослідження неідеальних засад мови призвели до того, що постало питання доцільності визначення точним меж між ідеальним та неідеальним. Першопочатково, таке питання постає у сфері політичного і соціального, однак з розповсюдженням розвідок щодо неідеальності комунікації, це питання переходить і у царину філософії мови та людської комунікації. Переймаючи досвід та тези дебатів щодо ідеального та неідеального у політичній філософії, вчені філософії мови також починають дану дискусію.

В результаті, через особливості, які притаманні філософії мови, робиться висновок, що на сьогоднішній момент, нагальної необхідності робити розрізнення між ідеальним та неідеальним не має. Однак, через те, що філософія мови відносно нова сфера дослідження і вона все ще накопичує у собі величезну кількість напрацювань задля власного розвитку, проблема чіткого розмежування все ще є відкритою.

Ця подорож не лише поглибила наше розуміння мови, але й підкреслила її глибокий вплив на наше сприйняття, взаємодію та інтерпретацію реальності. Коли ми мандруємо постійно розширюваними кордонами мови, стає очевидним, що прийняття її неідеальних основ пропонує нам не лише більш тонке розуміння людської комунікації та пізнання, а й шлях до більшої емпатії, інклюзивності та культурного сприйняття.

Прагнучи подолати обмеження ідеалізованих рамок, ми стаємо на шлях до більш рефлексивного та інклюзивного лінгвістичного дослідження - такого, що відзначає багатство і складність людського досвіду.

СПИСКО ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Anderson, L. (2017a). Epistemic injustice and the philosophy of race. In J. Medina, I. J. Kidd, and G. Pohlhaus Jr. (eds.), *The Routledge Handbook of Epistemic Injustice* (pp. 139–148). New York: Routledge.
2. Asher, Nicholas, and Lascarides, Alex (2013). Strategic conversation. *Semantics and Pragmatics*, 6(2):1–62.
3. Austin, J. L. (1975). *How to Do Things with Words*. Oxford: Clarendon Press.
4. Bach, K., and Harnish, R. (1979). *Linguistic Communication and Speech Acts*. Cambridge, MA: MIT Press.
5. Barker, S., Ch. Crerar, and T. Goetze. 2018. ‘Harms and Wrongs in Epistemic Practice,’ *Royal Institute of Philosophy Supplement* 84: 1–21.
6. Beaver, D. and J. Stanley. 2019. ‘Toward a Non-Ideal Philosophy of Language,’ *Graduate Faculty Philosophy Journal* 39 (2): 501–45.
7. Bittner, Maria. (2009). *Tense, Mood, and Centering*. Rutgers University.
8. Bittner, Maria. (2011). Time and modality without tenses or modals. In Renate Musan and Monika Rathert (eds.), *Tense across Languages* (pp. 147–188). Tübingen: de Gruyter.
9. Borg, Emma (2006). Intention-based semantics. In Ernest Lepore and Barry C. Smith (eds.), *The Oxford Handbook to the Philosophy of Language* (pp. 250–266). Oxford: Oxford University Press.
10. Bourdieu, Pierre (1991). *Language and Symbolic Power*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
11. BRADLEY, S. D., AND R. MEEDS. “Surface-structure Transformations and advertising Slogans: The Case for moderate Syntactic Complexity.” *Psychology & Marketing* 19 (2002): 595–619
12. Campbell, J. (2002). *Reference and Consciousness*. Oxford: Oxford University Press.

13. Cappelen, Herman, and Dever, Joshua (2021). On the uselessness of the distinction between ideal and non-ideal theory (at least in the philosophy of language). In *Routledge Companion to Social and Political Philosophy of Language*. New York: Routledge.
14. Cappelen, Herman, and Josh Dever. 2019. *Bad Language*. Oxford: Oxford University Press.
15. Dickie, I. (2011). Visual attention fixes demonstrative reference by eliminating referential luck. In C. Mole, D. Smithies, and W. Wu (eds.), *Attention: Philosophical and Psychological Essays* (pp. 323–341). Oxford: Oxford University Press.
16. Dickie, Imogen (2015). *Fixing Reference*. Oxford: Oxford University Press.
17. Donnellan, Keith S. (1966). Reference and definite descriptions. *Philosophical Review*, 75(3):281–304.
18. Frankfurt, Harry G. *On Bullshit*. Princeton: Princeton University Press, 2005
19. Generics in *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [Электронный ресурс]. URL <https://plato.stanford.edu/entries/generics/>
20. Grice, Herbert Paul (1967). Logic and conversation. In Paul Grice (ed.), *Studies in the Way of Words*. Harvard University Press. pp. 41-58.
21. Grice, Herbert Paul (1989). *Studies in the Way of Words*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
22. Harman, G. (1974). Meaning. *The Journal of Philosophy*, 71(7):224–229.
23. Harris, Daniel W. (2020). We talk to people, not contexts. *Philosophical Studies*, 177(9):2713–2733.
24. Huang, Yan (2017). Neo-Gricean pragmatics. In Yuan Hang (ed.), *The Oxford Handbook of Pragmatics* (pp. 47–78). Oxford: Oxford University Press.

25. Idealization in Cambridge Dictionary [Электронный ресурс]. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/idealization>
26. Keiser, Jessica. 2023. *Non-ideal Foundations of Language*. Routledge.
27. Langford, C.H., Lewis, C.I.: *Symbolic Logic*, 2nd edn. Dover Publications, New York (1959)
28. Langton, Rae & West, Caroline (1999). Scorekeeping in a pornographic language game. *Australasian Journal of Philosophy* 77 (3):303 – 319.
29. Levitt, S. D., and Dubner, S. J. (2006). *Freakonomics*. New York: Harper Trophy.
30. Lewis, David (1979). Scorekeeping in a Language Game. *Journal of Philosophical Logic* 8:1, 339-359
31. Lewis, David K. (1969). *Convention: A Philosophical Study*. Cambridge, MA: Wiley-Blackwell.
32. Lewis, David K. (1975). Languages and language. In Keith Gunderson (ed.), *Minnesota Studies in the Philosophy of Science* (pp. 3–35). Minneapolis: University of Minnesota Press.
33. Lewis, David K. (1980). Index, context, and content. In Stig Kanger and Sven Öhman (eds.), *Philosophy and Grammar* (pp. 79–100). Dordrecht: Reidel.
34. Loar, B. (1981). *Mind and Meaning*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
35. McGowan, Mary Kate 2009. Oppressive Speech, *Australasian Journal of Philosophy* 87/3: 389-407.
36. Medina, J. 2013. *The Epistemology of Resistance: Gender and Racial Oppression, Epistemic Injustice, and the Social Imagination*. Oxford University Press
37. Mikkola, M. 2016. *The Wrong of Injustice: Dehumanization and Its Role in Feminist Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
38. Mills, Charles W. (2005). "Ideal theory" as ideology. *Hypatia* 20 (3):165-184.

39. Moore, Richard (2018). Gricean communication, language development, and animal minds. *Philosophy Compass*, 13(12):e12550.
40. Mühlebach, D. 2021. 'Semantic Contestations and the Meaning of Politically Significant Terms,' *Inquiry* 64 (8): 788–817.
41. Murray, Sarah E. (2014). Varieties of update. *Semantics and Pragmatics*, 7(2):1–53.
42. Murray, Sarah. E, and Starr, William B. (2021). The structure of communicative acts. *Linguistics and Philosophy*, 44(2):425–474.
43. Neale, S. (1992). Paul Grice and the philosophy of language. *Linguistics and Philosophy* 15(5),509–559.
44. O'Connor, Cailin (2019). *The Origins of Unfairness: Social Categories and Cultural Evolution*. Oxford: Oxford University Press.
45. Pateman, Carole & Mills, Charles (2007). *The Contract and Domination*. Polity
46. Quine, W. V. (2013). In Conversation with W.V. Quine—The Boolos Panel. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2NmVVu7gF9c>
47. Quine, W. V. O. (1969). Foreword. In David K. Lewis (ed.), *Convention: A Philosophical Study* (pp. xi–xii). Cambridge, MA: Wiley Blackwell.
48. Rawls, John (1971). *A Theory of Justice*. Harvard University Press.
49. Roberts, C. (2018). Speech acts in discourse context. In D. Fogal, D. Harris, and M. Moss (eds.), *New Work Speech Acts* (pp. 317–359). New York: Oxford University Press.
50. Russell, B. (1913/1987). *Theory of Knowledge*, ed. by E. Eames. Oxford: Routledge.
51. Russell, Bertrand (1921). *The Analysis of Mind*. London: Allen and Unwin.

52. Saul, Jennifer (2018). Dogwhistles, political manipulation, and philosophy of language. In Daniel Fogal, Matt Moss, and Daniel Harris (eds.), *New Work on Speech Acts* (pp. 360–383). Oxford: Oxford University Press.
53. Schelling, Thomas (1960). *The Strategy of Conflict*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
54. Schiffer, Stephen (1972). *Meaning*. Oxford: Clarendon Press.
55. Searle, J. (1969). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
56. Solan, Lawrence, and Peter Tiersma (2005). *Speaking of Crime: The Language of Criminal Justice*. Chicago: University of Chicago Press.
57. Sperber, Dan, and Wilson, Deirdre (1986). *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.
58. Stalnaker, Robert (1974). Pragmatic presuppositions. In *Context and Content* (pp. 47–62). Oxford: Oxford University Press.
59. Stalnaker, Robert (1998). On the representation of context. *Journal of Logic, Language and Information*, 7(1):3–19.
60. Stalnaker, Robert (2014). *Context*. Oxford: Oxford University Press.
61. Stalnaker, Robert C. (2002). Common ground. *Linguistics and Philosophy*, 25(5–6):701–721.
62. Stemplowska, Z., & Swift, A. (2012). Ideal and nonideal theory. *The Oxford handbook of political philosophy*, 373–389.
63. Stenius, Erik (1967). Mood and language-game. *Synthese*, 17(1):254–274.
64. Stokke, A. (2010). Intention-sensitive semantics. *Synthese*, 175(3):383–404.
65. Szabó, Z. (2019). Semantic explanations. In E. Lepore and D. Sosa (eds.), *The Oxford Studies in Philosophy of Language* (pp. 240–276). Oxford: Oxford University Press.

66. Tomasello, M. (2006). Why don't apes point? In N. Enfield and S. Levinson (eds.), *Roots of Human Sociality: Culture, Cognition and Interaction* (pp. 506–524). Oxford: Berg.
67. Tonhauser, Judith (2012). Diagnosing (not-) at-issue content. *Proceedings of Semantics of Under-represented Languages of the Americas (SULA)*, 6:239–254.
68. Valentini, Laura (2012). Ideal vs. Non-ideal Theory: A Conceptual Map. *Philosophy Compass* 7 (9):654-664.
69. van Benthem, Johan (2011). *Logical Dynamics of Information and Interaction*. Cambridge University Press.
70. Weisberg, Michael (2007). Three Kinds of Idealization. *Journal of Philosophy*, 104(12):639–659.
71. Weisberg, Michael (2013). *Simulation and Similarity: Using Models to Understand the World*. Oxford: Oxford University Press.
72. Willer, Malte (2013). Dynamics of Epistemic Modality. *Philosophical Review* 122:1, 45-92
73. Witten, K. (2014). Dogwhistle Politics: The New Pitch of an Old Narrative. [Электронный ресурс]. URL: https://www.academia.edu/42929858/Dogwhistle_Politics_the_New_Pitch_of_an_Old_Narrative
74. Zwarts, Joost. 2017. Spatial semantics: Modeling the meaning of prepositions. *Language and Linguistics Compass* 11(5): 1–20.